

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเรื่อง จังหวัดปราจีนบุรี สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา สาระเนื้อหาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. ความรู้พื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 รูปแบบของหลักสูตร
 - 1.4 โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร
 - 1.5 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.6 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร
 - 1.7 การประเมินหลักสูตร
2. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
3. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
4. เจตคติ
 - 4.1 ความหมายของเจตคติ
 - 4.2 ลักษณะของเจตคติ
 - 4.3 องค์ประกอบของเจตคติ
 - 4.4 ประโยชน์ของเจตคติ
 - 4.5 การวัดเจตคติ
5. ข้อมูลจังหวัดปราจีนบุรี
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ความรู้พื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร ความหมายของหลักสูตรนั้น มีนักการศึกษาได้ให้นิยาม และความหมายของหลักสูตรไว้หลายความหมายด้วยกัน ซึ่งผู้วิจัยได้คัดเลือกมาเสนอดังนี้

ชาลส์ ดับเบิลยู อีเลียต (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 2) หลักสูตร หมายถึง ขอบข่ายของการหาคำตอบ ต่อข้อสงสัยที่เกี่ยวกับความคิดรวบยอด การวางรูปแบบการศึกษา การนำประโยชน์จากการศึกษาไปใช้และการประเมินผลโครงการเกี่ยวกับการศึกษาต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม สภาพของสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมก็มีส่วนทำให้การพัฒนาหลักสูตรต้องผนวกเรื่องราวของสังคมลงไปหลักสูตร

กู๊ด (Good, 1973, p. 157 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 4) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตรคือกลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบ หรือลำดับวิชาที่บังคับสำหรับจบการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชาหลัก ๆ

โบแฮมป์ (นิคม ชมภูหลง, 2545, หน้า 43) ได้กล่าวถึงขอบเขตความหมายของหลักสูตรว่า อยู่ภายใน 3 สถานะ คือ

1. หลักสูตรในบางเอกสารที่เขียนขึ้นอย่างเป็นทางการ มักจะเป็นแผนงานเพื่อให้บรรลุถึงผลผลิตบางสิ่งบางอย่างที่ต้องการ และแผนงานนี้ประกอบด้วยประสบการณ์การเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนซึ่งรวมถึงจุดมุ่งหมาย กิจกรรม สื่อการเรียนการสอน ข้อกำหนดเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล รวมทั้งกำหนดเวลา หลักสูตรในลักษณะนี้มีหลายระดับ เช่น หลักสูตรในระดับโรงเรียน ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ เป็นต้น

2. หลักสูตรในฐานะระบบหลักสูตร ซึ่งเป็นขอบเขตการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรประกอบด้วย การจัดการด้านบุคลากร การพัฒนาหลักสูตร การใช้หลักสูตร การประเมินหลักสูตร ดังนั้นผลผลิตของระบบหลักสูตรก็คือตัวหลักสูตร

3. หลักสูตรในฐานะศาสตร์แขนงหนึ่งทางการศึกษา เป็นความหมายที่ใช้ในสถาบันการศึกษาระดับสูง ในความหมายของศาสตร์ทางด้านหลักสูตร

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974, p. 6 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 6) ได้กล่าวถึงความหมายหลักสูตรว่า เป็นแผนสำหรับจัดโอกาสเรียนรู้ให้แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยมีโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ

ไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 79 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร เป็นสิ่งที่เด็กจะต้องเรียนรู้ทั้งหมด โดยมีโรงเรียนเป็นผู้วางแผนและกำกับเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา

ฟีนิกซ์ (Phenix, 1962, p. 11 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 4)

ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง ความรู้ทั้งหมดที่มาจากหลักวิชาที่ระบบการศึกษากำหนดแนวทางไว้ให้ การเรียนการสอนที่จะสนองต่อจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ควรเน้นกระบวนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนเพื่อให้ผู้เรียนได้รู้แจ้งเห็นจริง ในเนื้อหาความรู้ต่าง ๆ อันจะทำให้มีความรู้ลึกซึ้งไปอีกระดับความรู้ด้านต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วยเนื้อหาวิชาใดบ้าง

ทาบา (Taba, 1962, p. 11 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย จุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะ การเลือกและจัดเนื้อหา วิธีจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล

อำนาจ บัวศรี (2542, หน้า 7) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 6) กล่าวว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ทางโรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

สุนน อมรวิวัฒน์ (ม.ป.ป., หน้า 6-7 อ้างถึงใน สันต์ ธรรมบำรุง, 2527, หน้า 1) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แนวกำหนดประสบการณ์ทั้งหมดที่มุ่งหมายให้นักเรียนได้รับการศึกษา ทั้งในแง่วิจารณ์และพัฒนาทุกด้านครอบคลุมถึงการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีฝึกอบรมเด็กในชั้นเรียน หลักสูตรมีฐานะเป็นมาตรฐานและเป็นพื้นฐานอย่างหนึ่งในการจัดประสบการณ์ให้แก่ นักเรียน ครูจึงสามารถเติมเสริมแต่งให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และท้องถิ่นได้

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ กรอบและแนวทางที่จะนำมาใช้ในการสอน การอบรม และการฝึกงาน

วิชัย ดิสสระ (2535, หน้า 19) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตร คือ กลุ่มวิชาหรือประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนภายใต้คำแนะนำของโรงเรียน หรือ หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ในการเรียนทั้งหมดที่นักเรียนพึงได้รับจากโรงเรียน

สงัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 16 อ้างถึงใน วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช, 2542, หน้า 48) ได้ให้ความหมายว่า

1. หลักสูตร คือ สิ่งที่สร้างขึ้นในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา สาระที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่าย หรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว

2. หลักสูตร ประกอบด้วยประสบการณ์ทางการเรียน ซึ่งได้วางแผนไว้ล่วงหน้า

เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ

3. หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน
4. หลักสูตรประกอบด้วย ประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งผู้เรียนได้ทำ ได้รับรู้ และได้ตอบสนองต่อการแนะแนวของทางโรงเรียน

จากความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความหมายของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน โดยการสร้างและปรับให้มีความสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้เรียน ชุมชนและท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาในทุกด้าน และบรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่ได้กำหนดไว้

ความสำคัญของหลักสูตร หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษาและมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาในทุกระดับ และในผู้เรียนทุกคน เพราะหลักสูตรจะบ่งชี้ถึงผลที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน โดยครูผู้สอนจะต้องอาศัยหลักสูตรเพื่อช่วยในการจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาหลักสูตรให้เข้าใจ แล้วนำไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติ เพื่อให้ได้ผลการเรียนรู้ตามที่คาดหวังไว้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 12) ถ้าไม่มีหลักสูตร การที่จะให้การศึกษาก่อนวัยเรียนและประชากรของชาติย่อมกระทำไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนารมณ์หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาของชาติลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรคือสิ่งที่นำเอาความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา ไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียนหรือสถานศึกษา หลักสูตรนั้นคือหัวใจของการศึกษา เพราะถ้าปราศจากหลักสูตร การศึกษาก็คงย่ำแย่ดำเนินไปไม่ได้ (ธำรง บัวศรี, 2542, หน้า 10) ครูผู้สอนจึงต้องนำหลักสูตรไปปรับใช้ในชั้นเรียนและจัดดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม

นิคม ชุมภูหลง (2545, หน้า 52) ได้สรุปความสำคัญของหลักสูตรดังนี้

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานหรือเครื่องชี้แนวทางปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศ เพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาชาติ
3. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาลเพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวข้องกับการศึกษาปฏิบัติตาม
4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบัน

การศึกษาระดับต่าง ๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษา

5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวก และควบคุมดูแล ติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาล

6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริม ความเจริญของงานและพัฒนาการ ของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. หลักสูตรจะกำหนดลักษณะและรูปร่างของสังคมในอนาคตได้ว่าจะเป็นไปในรูปใด

8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็น ประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลังซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ที่ได้ผล

9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาตน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัยมีประสิทธิภาพ ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

จากความสำคัญหลักสูตรตามแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สรุปความสำคัญของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่สำคัญสำหรับครูผู้สอนที่จะนำ นโยบายหรือจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้น ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนใน สถานศึกษาหรือในชั้นเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและพัฒนาสังคมในอนาคต

รูปแบบของหลักสูตร รูปแบบของหลักสูตรนั้นมียุหลายประเภท หลายแนว ความคิด ซึ่งแต่ละประเภทและแต่ละแนวความคิดนั้นก็มีความมุ่งหมาย โครงสร้างของชนิด หลักสูตรที่แตกต่างกันออกไป รูปแบบของหลักสูตรนั้นในภาษาอังกฤษเรียกได้หลายอย่าง โดยที่ม ีความหมายเหมือนกัน เช่น Curriculum design, Curriculum pattern, Curriculum organization และ Curriculum structure เป็นต้น (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527, หน้า 19) อังรอง บัวศรี (2542, หน้า 173) กล่าวว่าเรื่องของรูปแบบเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับแนวความคิดในการออกแบบ (design) เช่น ถ้าคิดว่าการเลือกเนื้อหาของหลักสูตรเป็นเรื่องของการเลือกรายการวิชาความรู้เพื่อให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ รูปแบบของหลักสูตรก็จะเป็นภาพของรายละเอียดของเนื้อหาเรียงลำดับติดต่อกันไป แต่ถ้านักคิดมุ่งที่ปัญหาและความต้องการของผู้เรียน เนื้อหาที่เลือกมาบรรจุในหลักสูตรก็จะ แตกต่างกันไป

หลักสูตรแต่ละรูปแบบนั้นมีความแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้เนื่องจากการสร้างหลักสูตร แต่ละครั้งเป็นช่วงเวลาที่แตกต่างกันยุคสมัยกัน การสร้างจึงต้องคำนึงถึงพื้นฐานที่แตกต่างกัน

หลักสูตรแต่ละรูปแบบนั้น มีหลักเกณฑ์ความแตกต่างกันในประเด็นใดประเด็นหนึ่งหรือหลายประเด็น ดังต่อไปนี้ (นิคม ชมภูหลง, 2545, หน้า 55)

1. ปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกัน
2. จุดเน้นของความมุ่งหมายแตกต่างกัน
3. เกณฑ์การเลือกเนื้อหาบรรจุในหลักสูตรแตกต่างกัน
4. การยึดหลักเกณฑ์การจัดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้แตกต่างกัน
5. การเน้นวิธีการเรียนการสอนแตกต่างกัน
6. จุดเน้นการประเมินผลการเรียนแตกต่างกัน

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 175-207) ได้จำแนกรูปแบบของหลักสูตรและรายละเอียดของแต่ละรูปแบบ ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา	(The subject curriculum)
2. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา	(The correlated curriculum)
3. หลักสูตรกว้าง	(The broad-field curriculum)
4. หลักสูตรแกน	(The core curriculum)
5. หลักสูตรประสบการณ์	(The experience curriculum)
6. หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ	(The competency-based curriculum)
7. หลักสูตรกระบวนการ	(The process approach curriculum)
8. หลักสูตรบูรณาการ	(The integrated curriculum)

หลักสูตรรายวิชา (The subject curriculum) หลักสูตรรายวิชาเป็นหลักสูตรที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิมไม่เฉพาะแต่ในยุโรปหรือสหรัฐอเมริกาเท่านั้น ประเทศในเอเชียรวมทั้งประเทศไทยก็ได้ใช้หลักสูตรแบบนี้มาแต่ต้น การที่เรียกว่าหลักสูตรรายวิชาก็เนื่องจากโครงสร้างของเนื้อหาวิชาในหลักสูตร จะถูกแยกออกจากกันเป็นรายวิชาโดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกัน ไม่ว่าในด้านเนื้อหาหรือการสอน สำหรับเนื้อหาที่คัดมาถือว่าเป็นเนื้อหาที่สำคัญและจำเป็นต่อการเรียนรู้ ส่วนในการสอนนั้น ครูผู้สอนจะใช้วิธีบรรยายเป็นส่วนใหญ่และนักเรียนจะต้องอยู่ในระเบียบวินัย การเรียนการสอนแบบนี้ยึดครูเป็นศูนย์กลาง ส่วนการวัดผลจะใช้วิธีการเขียนและวัดความจำให้มากที่สุด ใครจำได้มากที่สุดคือบุคคลที่เรียนเก่งที่สุด ตารางสอนเป็นแบบจัดชั่วโมงตายตัว (Block schedule) (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527, หน้า 22)

สุจิต เพียรชอบ (2521, หน้า 4-5 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 21) ได้เสนอลักษณะของหลักสูตรเนื้อหาไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชาประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระสำคัญ ซึ่งได้แก่ ความคิดรวบยอด ทักษะ ภูมิ และหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งจะใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาเนื้อหาวิชาแต่ละวิชาต่อไป

2. หลักสูตรแบบนี้เน้นที่เนื้อหาความรู้ ไม่ได้เน้นที่ผู้เรียน ผู้สร้างหลักสูตรจึงได้สร้างหลักสูตรโดยคำนึงถึงความรู้และสาระสำคัญเป็นหลัก

3. หลักสูตรแบบนี้จัดขึ้นตามความต้องการของผู้ใหญ่ มากกว่าที่จะคำนึงถึงความต้องการและความสนใจของเด็ก ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ความต้องการและความสนใจของเด็กไม่ใช่เรื่องสำคัญมากนัก คุณค่าของหลักสูตรที่มีต่อเด็กก็อยู่ที่การเรียนรู้เนื้อหา ถ้านักเรียนได้สอบผ่านก็ถือว่าใช้ได้ ถ้าเรียนไม่ดี เรียนช้า ก็ต้องทบทวนซ้ำ เรียนซ้ำจนกว่าจะสอบผ่าน

4. หลักสูตรเน้นที่ผลการเรียน เด็กทุกคนต้องเรียนทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนกัน กัน และจะต้องมีความรู้สอบผ่านข้อสอบอย่างเดียวกัน จากสาระเนื้อหาอย่างเดียวกัน ไม่มีการจัดเนื้อหาสาระที่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

5. หลักสูตรจะเปลี่ยนแปลงก็ต่อเมื่อเนื้อหาวิชาเปลี่ยนแปลงไป ใช่เปลี่ยนแปลงเนื่องจากความต้องการหรือความผันแปรในสังคม

6. หลักสูตรประเภทนี้ไม่ถือว่าจิตวิทยาในการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ เนื้อหาวิชาเป็นเครื่องกำหนดวิธีสอน การสอนจึงเน้นในด้านที่ให้ครูบรรยาย นักเรียนท่องจำ เน้นเรื่องการสอบใหญ่ สอบย่อย นักเรียนจึงไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนความคิดเห็นหรือความคิดริเริ่มใด ๆ ทั้งสิ้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จึงไม่มีความคล่องตัวในการที่จะจัดเนื้อหาให้ตรงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (The correlated curriculum) หลักสูตรสัมพันธ์วิชาเป็นหลักสูตรรายวิชาที่ได้รับการปรับปรุงเพื่อแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ซึ่งทำโดยการนำเอาเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาใช้ เช่น ให้ผู้เรียนร่วมในการวางแผนการเรียน และให้ผู้เรียนทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากการท่องจำ เพื่อให้เรียนรู้เนื้อหาที่ต้องการ ทั้งนี้เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่เน้นเรื่องผู้สอนเป็นผู้สั่งการหรือเป็นจุดศูนย์กลางของการเรียนการสอน แต่การปรับปรุงด้านเทคนิคการสอนไม่ได้ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องนั้น หลักสูตรรายวิชามีขอบเขตแคบเฉพาะวิชา และยังมีลักษณะแบ่งแยกเป็นส่วนย่อย ๆ อีกด้วย

ในระยะต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขโดยจัดให้มีความเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่าง ๆ ทำให้เกิดหลักสูตรสัมพันธ์วิชาขึ้น วิธีการเชื่อมโยงก็ทำทั้งในระดับความคิดและระดับโครงสร้าง โดยกำหนดเนื้อหาในวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือหมวดใดหมวดหนึ่งตามเนื้อหาสาระและโครงสร้างของวิชานั้น ๆ แล้วนำเนื้อหาสาระวิชาอื่น ๆ ที่สัมพันธ์กันมารวมเข้าไว้ด้วยกัน

(วิชัย ดิสสระ, 2535 หน้า 22) ซึ่งสุจริต เพียรชอบ (2521, หน้า 9-11 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535 หน้า 22-23) ได้กล่าวถึงวิธีการที่จะทำให้หมวดวิชาและแต่ละวิชาสัมพันธ์มี 4 วิธี คือ

1. การจัดให้มีการสัมพันธ์ระหว่างวิชาในระดับที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อนมากนัก เช่น ครูที่สอนวรรณคดี ก็อาจให้นักเรียนวาดภาพประกอบเป็นการแสดงออกซึ่งจินตนาการของนักเรียน นักเรียนอาจร่วมกันร้องเพลง เล่นละคร หรือแสดงบทบาทสมมติ กระบวนการเรียนการสอนเช่นนี้ คือ การสอนวิชาภาษาไทยให้สัมพันธ์กับวิชาศิลปศึกษา หรืออาจสัมพันธ์กับวิชาประวัติศาสตร์
2. หมวดวิชาสังคมศึกษาและหมวดวิชาวิทยาศาสตร์ มีเนื้อหาบางอย่างซ้ำซ้อนหรือใกล้เคียงกัน เช่น ในเรื่องของสุริยจักรวาล ครูทั้งสองหมวดช่วยกันคิดและวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกัน ก็จะทำให้วิชาภูมิศาสตร์และวิชาวิทยาศาสตร์ในเรื่องของวิชาฟิสิกส์มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น และในความรู้สึกของผู้เรียนก็จะสนุกสนาน และเรียนเพียงครั้งเดียวก็จะครอบคลุมเนื้อหาทั้งสองวิชา
3. ถ้าปัญหาเกิดขึ้นเหมือนกรณีที่สอง ครูทั้งสองหมวดวิชาอาจวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกัน ดำเนินการสอนร่วมกัน และใช้เวลาการสอนเป็นช่วงระยะเวลาเป็นหลาย ๆ คาบติดต่อกันได้
4. การกำหนดหัวข้อเรื่องหรือปัญหาต่าง ๆ มักจะต้องอาศัยความเกี่ยวพันของหมวดวิชาหรือวิชาหลาย ๆ สาขาพิจารณาร่วมกัน กิจกรรมการเรียนการสอนก็จำเป็นต้องอาศัยวิธีการหลาย ๆ อย่าง เช่น ในเรื่องปัญหาที่เกี่ยวกับสภาวะแวดล้อม ปัญหาการวางแผนครอบครัว ต้องอาศัยเนื้อหาทั้งทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และภาษาศาสตร์ เป็นต้น

หลักสูตรกว้าง (The broad-field curriculum) หลักสูตรกว้างเป็นหลักสูตรอีกรูปแบบหนึ่งที่พยายามแก้ไขจุดอ่อนของหลักสูตรรายวิชา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้เป็นที่น่าสนใจและเข้าใจ ช่วยให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมได้เป็นอย่างดี รวมทั้งให้มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ทุกด้าน หลักสูตรแบบกว้างนี้ยึดหลักการสัมพันธ์หรือความใกล้เคียงของเนื้อหาและจุดมุ่งหมายรวมเป็นหมวดวิชาใหญ่ เช่น หมวดวิชาภาษาจะรวมเอาภาษาไทยและภาษาต่างประเทศเข้าด้วยกัน แต่รายละเอียดของหมวดภาษาก็จะประกอบด้วย วรรณคดี การอ่าน การแสดงออกแบบสร้างสรรค์ การสื่อสาร การใช้ภาษา หลักภาษาการวิเคราะห์ภาษา การสะกดคำ การคัดลายมือ ตัวอย่างสูตรนี้จะเห็นได้ชัดเจนในหลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. 2503 ทั้งในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา (วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 23)

สุมิตร คุณากร (2518, หน้า 120-121 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 23)

ได้ชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรกว้างยังคงนิยมใช้กันอยู่ เพราะมีการผสมผสานของความรู้มากกว่า นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการจัดหมวดวิชาเป็นสัมพันธ์หรือหมวดวิชาแบบกว้างนี้ ก็มักจะทำกันในโรงเรียนประถมและระดับมัธยมต้นมากกว่าระดับมัธยมปลาย

สุจิต เพียรชอบ (2521, หน้า 12-13 อ้างถึงใน วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 23)

ได้ยกตัวอย่างหลักสูตรที่นิยมใช้กันในโรงเรียนประถมและมัธยมในรัฐเท็กซัส ซึ่งแบ่งเป็นหมวดวิชาใหญ่ ๆ 5 หมวดวิชา ดังนี้

1. หมวดวิชาภาษา ประกอบด้วย วรรณคดี การอ่าน การแสดงออกแบบสร้างสรรค์ การสื่อสาร การใช้ภาษา การวิเคราะห์ภาษา การสะกดคำ เป็นต้น
2. หมวดวิชาสังคมสัมพันธ์ ประกอบด้วย การผลิต การจำหน่าย การอุปโภคบริโภค การคมนาคม การปกครอง การศึกษา ความประพฤติ สังคมวิทยา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น
3. หมวดวิชาคหกรรมและอาชีพ ประกอบด้วย กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเตรียมอาชีพ การเรียน การแนะแนวอาชีพ อาชีพต่าง ๆ
4. หมวดวิชาศิลปะสร้างสรรค์และนันทนาการ ประกอบด้วย วิชาสุขศึกษา ลักษณะนิสัย การแสดงออก การพัฒนาการทางร่างกาย ดนตรี ศิลปะ นันทนาการ วาดเขียน สรีรวิทยา
5. หมวดวิชาธรรมชาติคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ทั่วไป วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์และประยุกต์ เลขคณิต ชีววิทยา และฟิสิกส์

หลักสูตรแกน (The core curriculum) หลักสูตรแกนเป็นหลักสูตรที่ใช้วิชาเป็นแกนกลางโดยเชื่อมเนื้อหาของวิชาที่สามารถนำมาสัมพันธ์กันได้เข้าด้วยกัน แล้วกำหนดหัวข้อขึ้นให้มีลักษณะเหมือนเป็นวิชาใหม่ เช่น นำเอาเนื้อหาของวิชาชีววิทยา สังคมศึกษาและสุขศึกษา มาเชื่อมโยงกันภายใต้หัวข้อ สุขภาพและอนามัยท้องถิ่น เป็นต้น ต่อมาในภายหลังได้มีการปรับปรุงเชื่อมโยงอีก โดยยึดเอาวิชาหนึ่งเป็นแกนแล้วกำหนดหัวข้อการเรียนการสอนให้ครอบคลุมวิชาอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง สันต์ ธรรมบำรุง (2527, หน้า 28) ได้สรุปลักษณะของหลักสูตรแกน ดังนี้

1. การจัดตารางเวลาเรียนใช้เวลายาวนานกว่าปกติ เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้า เก็บข้อมูล หรือศึกษานอกสถานที่ได้อย่างเพียงพอ

2. โปรแกรมการเรียนตามแบบหลักสูตรแกน เป็นการเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง
3. เนื้อหาของหลักสูตรแบบแกนไม่แยกเป็นรายวิชา แต่เป็นการรวมวิชาต่าง ๆ เข้ามาเพื่อใช้ในการแก้ปัญหา
4. ในการเรียนการสอนนั้น ครูใช้วิธีการแนะแนวหรือให้คำแนะนำมากกว่าครูที่ทำหน้าที่คล้ายอาจารย์ที่ปรึกษา
5. ในชั้นเรียนหลักสูตรแกนนั้น เป็นการรวมเด็กที่มีระดับสติปัญญาต่าง ๆ และมาจากฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ กัน ไม่มีการแบ่งกลุ่มตามสติปัญญา เชื้อชาติ ศาสนา หรือฐานะทางเศรษฐกิจใด ๆ ครูจะพยายามให้เด็กแต่ละคนได้แสดงความสามารถของตนออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
6. ในการเรียนแบบใช้ปัญญานี้เป็นแกนกลางนั้นใช้วิธีการเรียนแบบแก้ปัญหา ครูกับนักเรียนจะทำงานร่วมกันตลอดเวลาตั้งแต่การเสนอปัญหา การตั้งจุดมุ่งหมาย การวางแผนเพื่อแก้ปัญหา การจัดกิจกรรมการดำเนินงาน ตลอดจนกระทั่งการวัดผล
7. เนื่องจากการเรียนการสอนแบบนี้ใช้หลาย ๆ วิชาร่วมกัน ครูผู้สอนต้องวางแผนการสอนหรือมีการปรึกษาร่วมกับครูอื่น ๆ เป็นอย่างมาก

หลักสูตรประสบการณ์ (The experience curriculum) หลักสูตรประสบการณ์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาที่ว่าหลักสูตรเดิมที่ใช้อยู่ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรรายวิชาหรือหลักสูตรกว้าง ล้วนไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจและกระตือรือร้นเท่าที่ควรนักการศึกษามีความเชื่อว่านักเรียนควรเป็นจุดศูนย์กลางของการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือประสบการณ์ใด ๆ ก็ตาม ต้องจัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเจริญงอกงามในทุก ๆ ด้าน และสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของการดำรงชีวิต หลักสูตรประสบการณ์จำเป็นต้องให้ผู้เรียนมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการเลือกหากิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ และตรงกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร และลักษณะการร่วมกิจกรรมนั้นต้องอยู่บนรากฐานของความถนัดและความสนใจของนักเรียน (วิชัย ดิสสระ, 2535, หน้า 24) และในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรนี้ ครูต้องเป็นทั้งนักวางแผน นักจิตวิทยา นักแนะแนว และนักพัฒนาการ

หลักสูตรประสบการณ์นี้มีความหมายเช่นเดียวกับ หลักสูตรแบบเด็กเป็นศูนย์กลางของดิวอี้ (The Dewey child centered curriculum) หลักสูตรชีวิต (The persistent life situations curriculum) ซึ่งยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยการเลือกและจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน

ตามปัญหาและประสบการณ์ที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The competency-based curriculum)

หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถจัดทำขึ้นเพื่อความแน่ใจว่าผู้ที่จบการศึกษาระดับหนึ่ง ๆ นั้นจะมีทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ ตามที่ต้องการ เป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มุ่งเรื่องความรู้หรือเนื้อหา ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา แต่จะมุ่งในด้านทักษะ ความสามารถ เจตคติและค่านิยม อันจะมีประโยชน์ต่อชีวิตปัจจุบันและอนาคตของผู้เรียนในอนาคต ถึงแม้ว่าความรู้จะเปลี่ยนแปลงพัฒนาไป แต่ผู้เรียนก็ยังจะสามารถปรับตัวทันความต้องการของสังคมได้

หลักสูตรนี้มีโครงสร้างซึ่งแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่ต้องการให้ผู้เรียนมีในแต่ละระดับการศึกษาและในแต่ละชั้นเรียน ทักษะและความสามารถในแต่ละชั้นเรียนจะถูกกำหนดให้มีความต่อเนื่องกัน โดยใช้ทักษะและความสามารถที่ได้รับการฝึกฝนอบรมเบื้องต้นเป็นฐานสำหรับการเพิ่มพูนทักษะและความสามารถในอันดับต่อไป

หลักสูตรกระบวนการ (The process approach curriculum) หลักสูตรกระบวนการเป็นหลักสูตรที่เน้นวิธีการมากกว่ารูปแบบ โดยหลักสูตรอาจเป็นแบบรายวิชาหรือแบบที่ยึดปัญหาสังคม แต่วิธีการในการให้ได้เนื้อหาหรือวิธีการเรียนการสอนจะเน้นกระบวนการ เช่น การแก้ปัญหา การค้นคว้า ฯลฯ ตัวอย่างของหลักสูตรแบบนี้ได้แก่ หลักสูตรวิทยาศาสตร์ที่ใช้การสังเกตพิจารณา การจำแนก ไม่ใช่เนื้อหาวิชา แต่เป็นวิธีการต่าง ๆ ได้แก่ วิธีการสังเกตพิจารณา วิธีการจำแนก วิธีการทดลอง ฯลฯ เนื้อหาวิชาเป็นเพียงเครื่องมือที่นำมาประกอบในวิธีการ เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะในวิธีการเหล่านั้น หลักสูตรแบบนี้ไม่มีรูปแบบและเนื้อหาที่ชัดเจน ส่วนที่กำหนดได้ชัดเจนก็คือทักษะในการที่จะศึกษาหาความรู้

หลักสูตรบูรณาการ (The integrated curriculum) หลักสูตรบูรณาการเป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจากหลักสูตรกว้าง โดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมกัน ทำให้ความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละวิชาหมดไป และรวมประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประสบการณ์ดังกล่าวเป็นประสบการณ์ที่คัดเลือกมาจากหลายสาขาวิชา แล้วจัดเป็นกลุ่มหรือหมวดหมู่ของประสบการณ์ เป็นการบูรณาการเนื้อหาเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์สัมพันธ์และต่อเนื่อง มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต (วิรัช ดิสสระ, 2535, หน้า 24) จุดมุ่งหมายที่สำคัญในการบูรณาการเนื้อหาวิชา ตลอดจนประสบการณ์เข้าด้วยกันนี้ เน้นที่ตัวผู้เรียนและปัญหาสังคมเป็นสำคัญ ไม่ได้เน้นที่เนื้อหาวิชา หลักสูตรแบบบูรณาการนี้ได้พัฒนาขึ้นเนื่องจากการแก้ปัญหาที่ว่าผู้เรียนมักจะได้รับความรู้และประสบการณ์จากแต่ละสาขาวิชาเป็นส่วน ๆ ซึ่งไม่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527, หน้า 31)

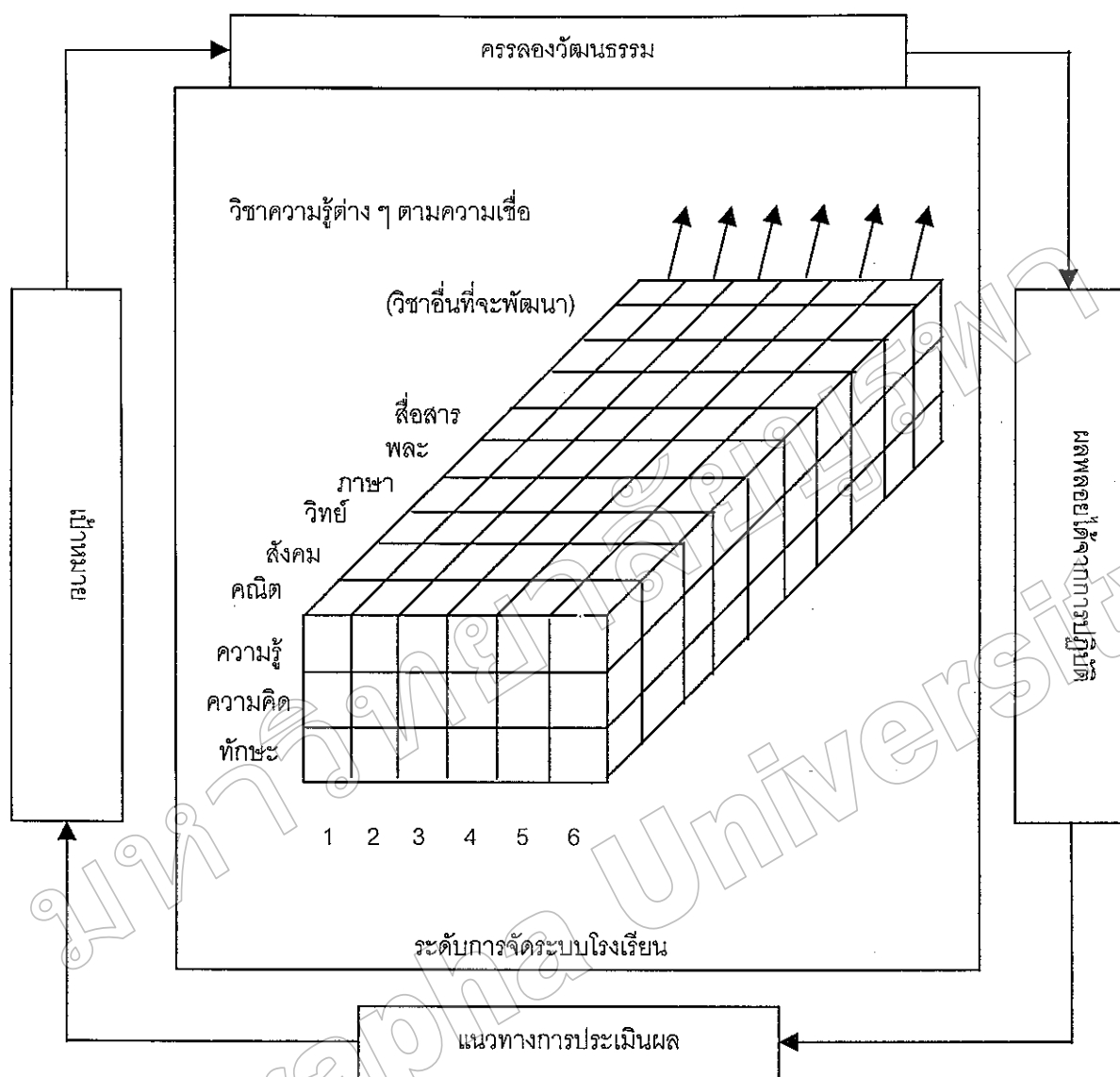
รูปแบบของหลักสูตรตามแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้เป็น 8 ประเภท คือ หลักสูตรรายวิชา หลักสูตรสัมพันธ์วิชา หลักสูตรกว้าง หลักสูตรแกน หลักสูตรประสบการณ์ หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ หลักสูตรกระบวนการ และหลักสูตรบูรณาการ รูปแบบของหลักสูตรแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันเนื่องจาก ความแตกต่างกันของปรัชญาการศึกษา ความมุ่งหมาย เกณฑ์การเลือกเนื้อหาในหลักสูตร การยึดหลักเกณฑ์การจัดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้ วิธีการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน

โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตร นับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์และเป็นแนวทางนำไปสู่การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตร โครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

โครงสร้างหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรมาจากรากฐาน 4 ประการใหญ่ คือ ปรัชญา หรือความเชื่อของมนุษย์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของสังคม กลุ่มชนนั้น ๆ จิตวิทยาเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 43-47) ตามแนวคิดของนักการศึกษาที่สำคัญ โครงสร้างของหลักสูตรมีดังนี้

โบแชมป์ (Beauchamp) แสดงความคิดเห็นว่า โครงสร้างของหลักสูตรมีลักษณะเป็น 3 มิติ คือ มีส่วน กว้าง ลึก และสูง ส่วนกว้าง คือ ระดับการจัดระบบโรงเรียนซึ่งอาจเป็นระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้บริหารการศึกษาจะกำหนดว่าเป็น หลักสูตรระดับใด หรือรัฐบาลต้องการจะจัดการศึกษาอย่างไร ในส่วนลึก กำหนดให้เป็นเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ตามความเชื่อและครองของวัฒนธรรม เช่น กำหนดเป็นวิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษา พลศึกษา และการสื่อสาร เป็นต้น ส่วนของความลึกนี้สามารถมีต่อไปได้ ไม่สิ้นสุด ทั้งนี้วิชาความรู้จะมีเกิดขึ้นใหม่ได้ ไม่มีที่สิ้นสุด และวิชานั้น ๆ เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องพัฒนาคนในสังคมนั้น ในส่วนสูงได้แก่ จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษา คือ ความรู้ ความคิด และทักษะ

โครงสร้างที่เป็น 3 มิติ เช่นนี้จะอยู่ในกรอบ 4 เส้น คือ ครรลองของวัฒนธรรม เป้าหมาย แนวทางการประเมินผล และผลพลอยได้จากการปฏิบัติ มิติทั้ง 3 นี้ มีการเกิดขึ้นมาได้ย่อมอยู่ภายใต้ครรลองของวัฒนธรรม เป้าหมาย แนวทางการประเมินผล และผลพลอยได้จากการปฏิบัติ โครงสร้างหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมป์มีลักษณะดังนี้

ภาพที่ 1 โครงสร้างหลักสูตรตามแนวคิดของโบแชมปี (Beauchamp, 1975, p. 129 อ้างถึงใน
สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 44)

แซส (Zais) แสดงความคิดเห็นว่า โครงสร้างหลักสูตรเป็นเสมือนสรีระวิทยา โดยเลือก
โครงสร้างของหลักสูตรว่า สรีระของหลักสูตร (Anatomy of the curriculum) โดยกำหนดว่า
หลักสูตรมีโครงสร้างประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

1. เป้าหมาย ความมุ่งหมาย และจุดประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. กิจกรรมการเรียนรู้
4. การประเมินผล

3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation)

4. การประเมินผล (Evaluation)

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 49-80) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรกับโครงสร้างของหลักสูตรเป็นเรื่องที่แตกต่างกัน เรื่องของโครงสร้างคือสิ่งที่ก่อให้เกิดรูปร่าง และมักจะคงทนกว่า ส่วนองค์ประกอบคือส่วนเสริมให้โครงสร้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้นองค์ประกอบของหลักสูตร จึงได้แก่สิ่งต่อไปนี้

1. เอกสารหลักสูตร โดยกำหนดสาระสำคัญเรียงลำดับดังนี้

1.1 คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

1.2 คำนำ เป็นการชี้แจงเกี่ยวกับความเป็นมาของหลักสูตรฉบับนี้

1.3 ข้อความต่าง ๆ ของหลักสูตรประกอบด้วย

1.3.1 หลักการ

1.3.2 จุดหมาย

1.3.3 โครงสร้างและเนื้อหา

1.3.4 การเรียนการสอน

1.3.5 เวลาเรียน

1.3.6 การวัดผล การประเมินผล และการติดตามผล

1.4 รายละเอียดของกลุ่มวิชาต่าง ๆ แยกเป็นรายวิชา

1.5 คำสั่งต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร

2. หนังสือเรียนและเอกสารประกอบการเรียน หนังสือเรียนหรือแบบเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรมากเพราะครูในโรงเรียนต่าง ๆ จะใช้แบบเรียนเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3. ระบบการประเมินผลการศึกษา การประเมินผลการศึกษาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในขอบเขตของหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการทดสอบทุกรูปแบบที่ใช้อยู่ในโรงเรียน

4. แนวการสอนหรือคู่มือการสอนวิชาต่าง ๆ แนวการสอนหรือคู่มือการสอนวิชาต่าง ๆ เป็นเอกสารอีกประเภทหนึ่ง นอกเหนือจากหนังสือและเอกสารประกอบการสอน

5. ครูหรือผู้สอน ครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหลักสูตร เพราะครูเป็นผู้ใช้หลักสูตร ปรับหลักสูตรแม่บทให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น

6. กิจกรรมและการจัดประสบการณ์ กิจกรรมและการจัดประสบการณ์เป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของหลักสูตร

7. สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอนเป็นส่วนประกอบของหลักสูตร มีบทบาทสำคัญคือเป็นเครื่องมือของครูที่จะช่วยให้การเรียนรู้การสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของหลักสูตรได้รวดเร็วและชัดเจนขึ้น

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 5) กล่าวว่า องค์ประกอบหลักสูตรประกอบด้วย

1. วัตถุประสงค์
2. เนื้อหาวิชา
3. วิธีการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
4. วิธีการประเมินผล

พิสมัย ถิระแก้ว (ม.ป.ป., หน้า 9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักสูตร ประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมาย (Objectives)
2. เนื้อหาวิชา (Content)
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation)
4. การประเมินผล (Evaluation)

ธำรง บัวศรี (2542, หน้า 8-9) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตร มีดังต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. รูปแบบและโครงสร้างของหลักสูตร
4. จุดประสงค์ของวิชา
5. เนื้อหา
6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนรู้
8. การประเมินผล
9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนรู้

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง เปรียบเสมือนส่วนประกอบต่าง ๆ ของบ้านที่จะต้องประกอบกันให้มีความสมบูรณ์ ถ้าโครงสร้างและองค์ประกอบของหลักสูตรนี้ขาดไป ผู้ใช้หลักสูตรนั้นจะไม่สามารถนำหลักสูตรไปใช้อย่างได้ผล

โครงสร้างของหลักสูตรประกอบด้วย ปรัชญา หรือความเชื่อของมนุษย์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง การปกครองของสังคม จิตวิทยาเกี่ยวกับตัวผู้เรียน และทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียน ส่วนองค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมาย
2. เนื้อหาสาระ
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การวัดผลและประเมินผล

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาที่สำคัญได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1974 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 14) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาหลักสูตรว่าหมายถึง การจัดหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน การพัฒนาหลักสูตรอาจหมายถึงรวมถึงการสร้างเอกสารอื่น ๆ สำหรับนักเรียนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับสจ๊วต อุทราพันธ์ (2532, หน้า 31) ที่กล่าวถึงการพัฒนาหลักสูตรว่ามีความหมายอยู่ 2 ลักษณะคือ (1) การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น และ (2) การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่

ทาบ (Taba, 1962, p. 454 อ้างถึงใน พิศมัย ถีตะแก้ว, ม.ป.ป., หน้า 26)

ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาหลักสูตรในหนังสือ Curriculum development theory and practice ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึงการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงหลักสูตรอันเดิมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งในด้านการวางจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหาวิชา การเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผล และอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใหม่ที่วางไว้ การเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ หรือเปลี่ยนแปลงทั้งหมด ตั้งแต่จุดหมายและวิธีการและเปลี่ยนแปลงหลักสูตรนี้จะมีผลกระทบกระเทือนทางด้านความคิดและความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตรหมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วนโดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิด พื้นฐาน หรือรูปแบบของหลักสูตร

กู๊ด (Good, 1973, pp. 157-158 อ้างถึงใน พิศมัย ถีตะแก้ว, ม.ป.ป., หน้า 26)

ได้กล่าวไว้ในหนังสือ Dictionary of education ว่าการพัฒนาหลักสูตรเกิดได้ 2 ลักษณะ คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงหลักสูตร การปรับปรุงหลักสูตรเป็นวิธีการพัฒนาหลักสูตรอย่างหนึ่ง เพื่อให้เหมาะสมกับโรงเรียนหรือระบบโรงเรียน จุดมุ่งหมายของการสอน วัสดุอุปกรณ์ วิธีสอน รวมทั้งการประเมินผล ส่วนคำว่าเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึงการแก้ไขหลักสูตรให้แตกต่างไป

จากเดิม เป็นการสร้างโอกาสทางการเรียนขึ้นใหม่

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 135) ได้ให้ความหมายว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการจัดแนวทางการให้ศึกษา เป็นงานที่มีขอบข่ายกว้างขวางและมีหลายขั้นตอน

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 10) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการจัดทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นด้วยวิธีการปรับหรือขยาย

อุดม เขยทิวศ์ (2545, หน้า 9) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การจัดหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือเป็นการจัดทำหลักสูตรใหม่ โดยไม่มีหลักสูตรเดิมอยู่ก่อน

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรว่า หมายถึง การพยายามวางโครงการที่จะช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดหมายที่กำหนดไว้ หรือ การพัฒนาหลักสูตรและการสอน คือ ระบบโครงสร้างของการจัดโปรแกรมการเรียนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียน การสอนต่าง ๆ ตลอดจนการวัดและประเมินผลการใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข และการให้การอบรมครู ผู้ใช้หลักสูตรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตรและการสอน รวมทั้งการบริหารและการบริการหลักสูตร

พิสมัย ถีตะแก้ว (ม.ป.ป., หน้า 25-26) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ใน 2 ลักษณะคือ

1. การปรับปรุงหลักสูตร (Curriculum improvement) หมายถึง การปรับปรุงแก้ไข หลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น มีความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น
2. การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร (Curriculum change) หมายถึง การสร้างหลักสูตรใหม่ ขึ้นมาใช้แทนหลักสูตรเดิมซึ่งจะแตกต่างจากหลักสูตรเดิมทั้งระบบ

จากความคิดเห็นของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตร หมายถึง กระบวนการจัดทำหลักสูตรทั้งในแง่ของการปรับปรุงหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้ว และการสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ โดยประกอบด้วยการกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรม การเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการใช้หลักสูตร เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่ตั้งไว้

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร นักการศึกษาที่สำคัญได้เสนอแนวคิดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวของไทเลอร์ (Tyler, 1949, p. 6 อ้างถึงในสุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 148) ไทเลอร์ได้เสนอการพัฒนาหลักสูตรโดยการวิเคราะห์เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

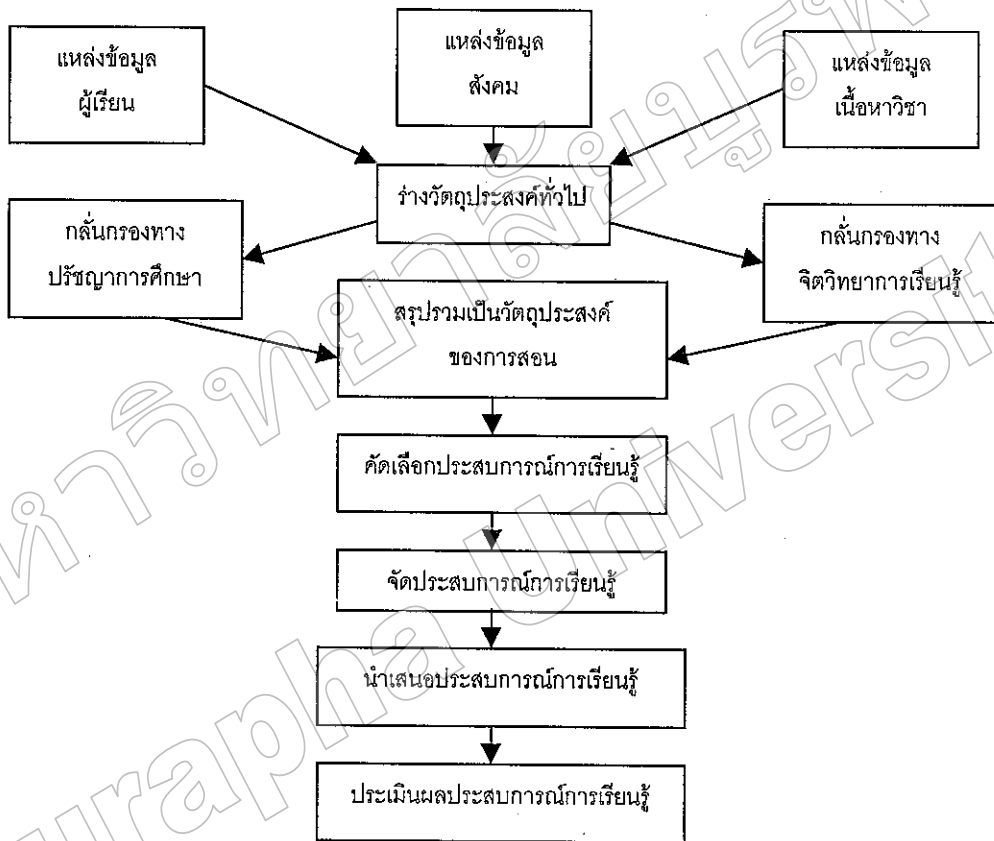
ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ว่า จุดมุ่งหมายทางการศึกษาเช่นใดที่โรงเรียนควรแสวงหา

ขั้นที่ 2 วิเคราะห์ว่า ประสบการณ์ทางการศึกษาเช่นใด ที่สามารถจะทำให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดมุ่งหมายข้างต้น

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ว่า จะจัดระบบการให้การศึกษาดำเนินไปอย่างไร

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ว่า จะทำอย่างไร จึงจะรู้ว่าจุดมุ่งหมายบรรลุถึงเป้าหมาย

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวความคิดของ Tyler แสดงเป็นแผนภูมิดังนี้

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวความคิดของ Tyler (วิมลรัตน์ จตุรานนท์, ม.ป.ป., หน้า 3)

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ ทาบบ้า (Taba, 1967, pp. 347-349 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 151) ทาบบ้าเน้นการพัฒนาหลักสูตร โดยการวิเคราะห์ความจำเป็นพื้นฐานของประชาชนโดยสรุปแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรเป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์ความจำเป็นของประชาชน
2. กำหนดจุดประสงค์เฉพาะ
3. เลือกเนื้อหาวิชา

4. จัดลำดับเนื้อหาวิชาที่จะสอน
5. เลือกกิจกรรมการเรียนการสอน
6. จัดลำดับกิจกรรมการเรียนการสอน
7. ประเมินผลการใช้หลักสูตร
8. ตรวจสอบความสมดุลของขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของโรเจอร์ (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 150

อ้างอิงจาก Wiles, 1979, p. 13) โรเจอร์มีแนวความคิดว่า การพัฒนาหลักสูตรคือการพัฒนาคน ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร คือ การเปลี่ยนแปลงคน การพัฒนาหลักสูตรควรดำเนินการตาม 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1	การเลือกและการกำหนดเป้าหมายของการศึกษา
ขั้นที่ 2	การจัดประสบการณ์ให้กับครู
ขั้นที่ 3	การจัดประสบการณ์สำหรับนักเรียน
ขั้นที่ 4	การจัดประสบการณ์ให้กับผู้ปกครอง

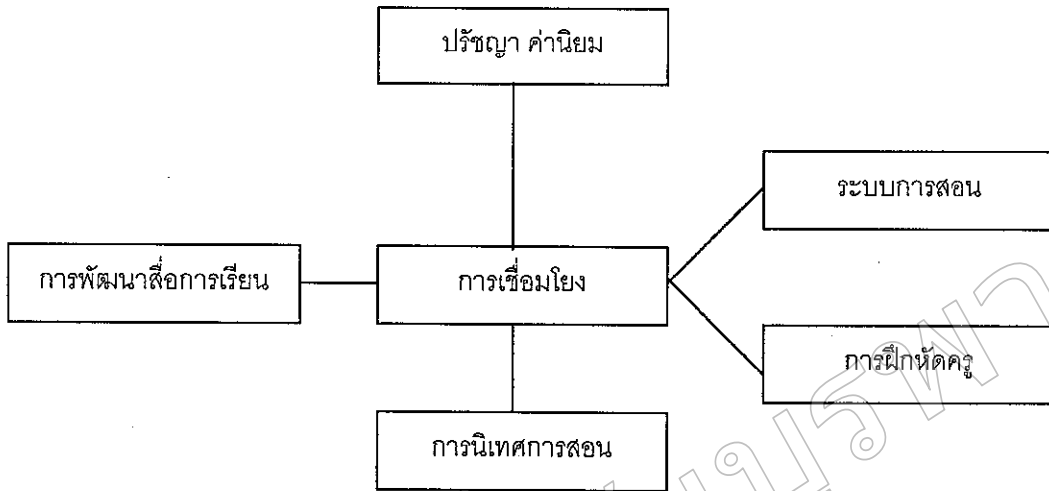
การพัฒนาหลักสูตรตามแนวความคิดของ โบแฮมป์ (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 150

อ้างอิงจาก Wiles, 1979, p. 13) โบแฮมป์ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรจะต้องอาศัยการตัดสินใจ 5 ประการ ประการแรก คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับการออกแบบหลักสูตร (วิศวกรรมหลักสูตร) ประการที่สองคือ การตัดสินใจสนองทางเลือกของประชาชนทุกสาขาอาชีพ ประการที่สามคือ การตัดสินใจเลือกระบบการจัดการวางแผนการและทำหลักสูตร ประการที่สี่คือ การตัดสินใจทำการกำหนดแนวทางการบริหารและการใช้หลักสูตร และประการที่ห้าคือ ตัดสินใจเกี่ยวกับการประเมินผลหลักสูตร

นิโคลล์ (Nicholls, 1978, p. 21 อ้างถึงใน พิศมัย ธิณะแก้ว, ม.ป.ป., หน้า 44) ได้เสนอขั้นตอนหลักสูตรไว้โดยเริ่มจากการวิเคราะห์สถานการณ์ การเลือกจุดมุ่งหมาย การจัดเนื้อหา การเลือกและการจัดวิธีสอนแบบต่าง ๆ และว่ากระบวนการสร้างหลักสูตรนี้ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด จะต่อเนื่องหมุนเวียนกันไปตลอดและนอกจากนั้นในแต่ละจุดยังต่อเนื่องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวของบุรุษ จอยส์ (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 149

อ้างอิงจาก Wiles, 1979, p. 12) บุรุษ จอยส์ เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรโดยยึดกรอบหลักการเชื่อมโยงองค์ประกอบ 5 ประการ แสดงเป็นแผนภูมิ ดังนี้

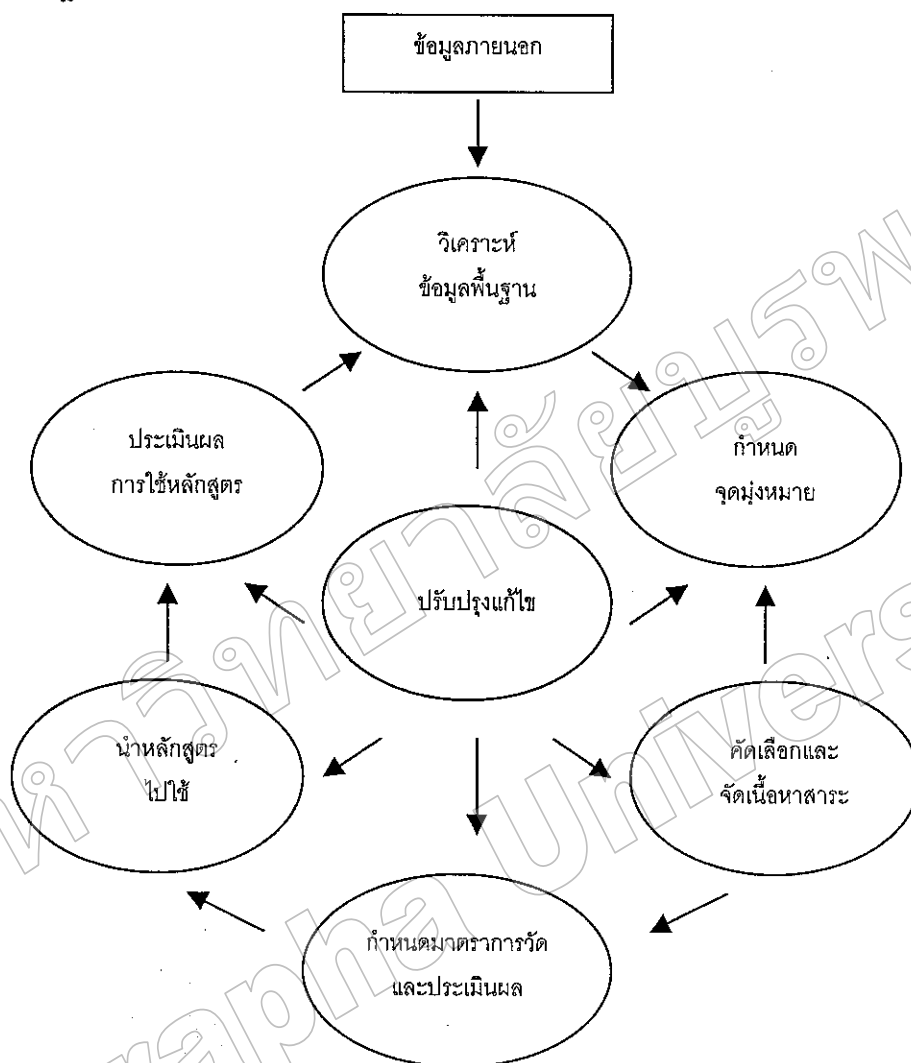

ภาพที่ 4 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวของบรูซ จอยส์ (สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 149 อ้างอิงจาก Wiles, 1979 , p. 12)

สจัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 38-42) ได้เสนอแนวคิดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหา ความต้องการของสังคมและผู้เรียน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย เป็นขั้นตอนที่กระทำหลังจากได้วิเคราะห์และได้ทราบถึงสภาพปัญหา ตลอดจนความต้องการต่าง ๆ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้น เป็นการมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล
3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระ ในขั้นตอนนี้จะต้องผ่านการพิจารณากลับกรองถึงความเหมาะสม และสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้
4. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล ขั้นนี้มุ่งจะหาเกณฑ์มาตรฐานเพื่อใช้ในการวัดและประเมินผลอะไรบ้าง จึงสอดคล้องกับเจตนารมณ์หรือจุดหมายของหลักสูตร
5. การนำหลักสูตรไปใช้ ขั้นนี้มุ่งศึกษาจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ ของหลักสูตร หลังจากได้มีการร่างหลักสูตรเสร็จแล้ว เพื่อหาวิธีการแก้ไขและปรับปรุงหลักสูตร ให้ดียิ่งขึ้น
6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร หลังจากได้นำหลักสูตรไปทดลองใช้แล้วก็ควรจะประเมินผลจากการใช้ว่าหลักสูตรที่สร้างขึ้นมานั้นมีความเหมาะสม สอดคล้อง และมีจุดใดบ้าง ที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไข
7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร หลังจากที่ได้รับการตรวจสอบและประเมินผลเบื้องต้นแล้วหากพบว่าข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้องเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้การใช้หลักสูตรบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามลำดับขั้นตอนดังกล่าว จะมีความต่อเนื่อง สัมพันธ์กัน
 อย่างเป็นวัฏจักรดังนี้

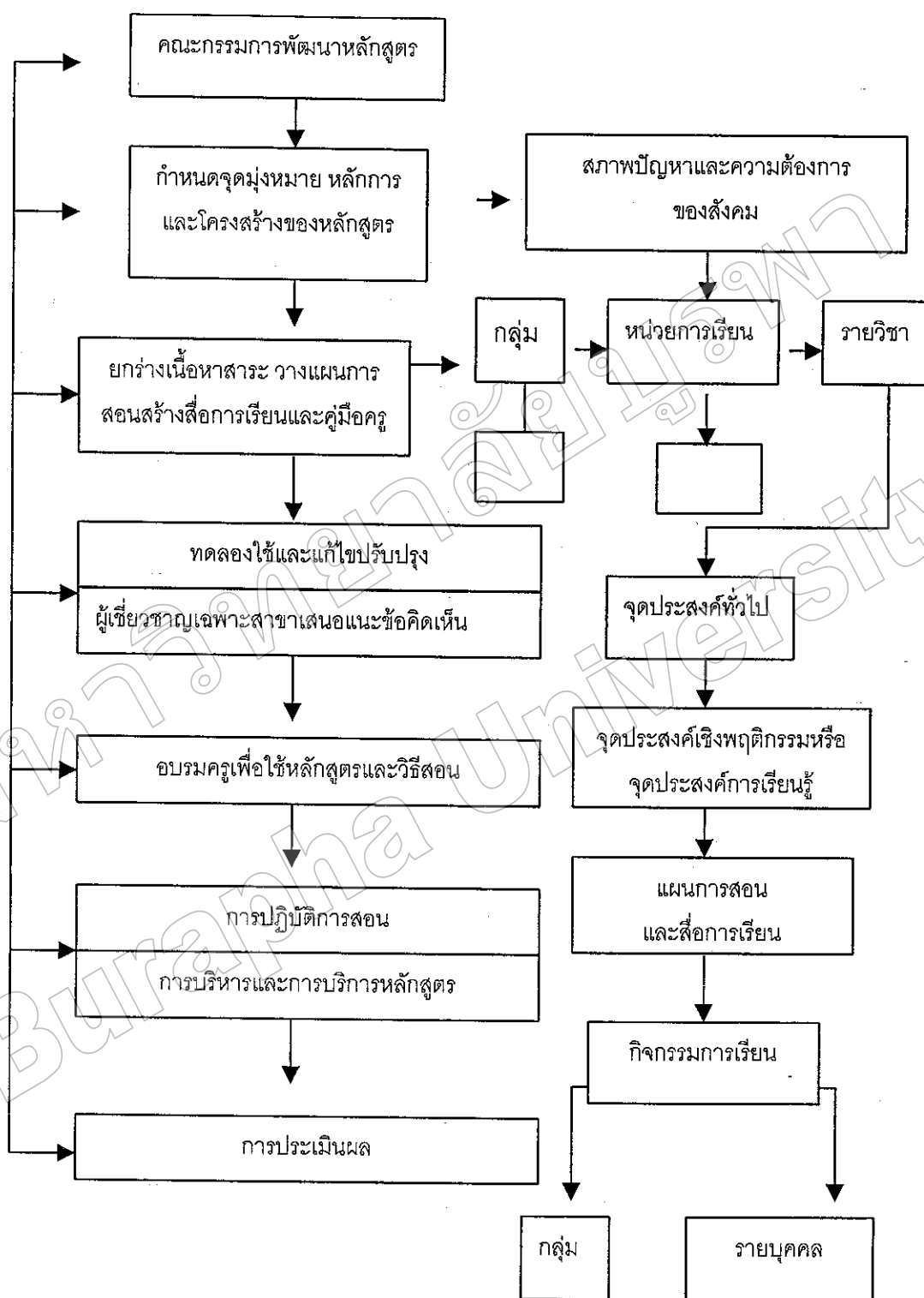
ภาพที่ 5 วัฏจักรของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ สจัด อุทรานันท์ (2532, หน้า 39)

พิสมัย ถีตะแก้ว (ม.ป.ป., หน้า 47) ได้แสดงความเห็นว่า ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร
 จะต้องมิตั้งนี้

1. การแต่งตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบการสร้างหลักสูตร
2. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการสร้างหลักสูตร
3. การกำหนดปรัชญาของการจัดการศึกษา
4. การพิจารณาเลือกและจัดเนื้อหาสาระ
5. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล

6. การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรก่อนการนำไปทดลองใช้
7. การนำหลักสูตรไปทดลองใช้
8. การประเมินผลการทดลองใช้
9. การปรับปรุงแก้ไขหลังจากการทดลองใช้หลักสูตร
10. การนำหลักสูตรไปใช้
11. การประเมินผลหลักสูตรและผลการใช้หลักสูตร
12. การปรับปรุงหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2527, หน้า 11) ได้เสนอแนวคิดว่าการพัฒนาหลักสูตรและการสอน คือ การจัดระบบโครงสร้างของโปรแกรมการเรียนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำราแบบเรียน คู่มือครู และสื่อการเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการวัดและประเมินผลการใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข และการให้การอบรมครูผู้ใช้หลักสูตรและการสอน รวมทั้งการบริหารและบริการหลักสูตร รายละเอียดดังปรากฏในแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพที่ 6 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่ (2527, หน้า 11)

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 115-118) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การพัฒนาหลักสูตรจะต้องมีขั้นตอน มีกระบวนการที่ต้องอาศัยบุคลากรจำนวนมากในการปฏิบัติงาน ต้องพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีหน่วยงานรับผิดชอบและพัฒนาอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกันไป การพัฒนาหลักสูตรจึงมีขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งอาจจำแนกเป็น

1.1 คณะกรรมการอำนวยการ มีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดแนวนโยบาย ให้คำปรึกษา อำนวยการความสะดวก ประสานงาน ฯลฯ

1.2 คณะกรรมการดำเนินงาน เป็นคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ ดำเนินการเฉพาะเรื่องตามที่ได้รับมอบหมายแล้วจึงนำข้อมูลการทำงานทั้งหมดมารวบรวมในคณะกรรมการดำเนินงาน

2. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นการดำเนินงานโดยคณะอนุกรรมการด้านต่างๆ จำแนกตามข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาหลักสูตร หลังจากนั้นจึงเป็นการนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์โดยคณะกรรมการดำเนินงาน

3. การกำหนดจุดมุ่งหมายของสูตร ให้สอดคล้องกับผลที่ได้รับมาจากขั้นตอนที่ 2 มีสิ่งที่กำหนดดังนี้

3.1 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (Aim) เป็นจุดมุ่งหมายในระดับหลักสูตรที่มีลักษณะกว้าง แสดงถึงค่านิยม คุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน

3.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร (ตามข้อที่ 3.1) ต้องกำหนดพิสัยหรือขอบเขต (Domain) ให้ครบทุกด้าน แต่ละด้านมีสัดส่วนเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน และเป้าประสงค์ (Goal) อันเป็นจุดมุ่งหมายทางการศึกษาในระดับสูงสุด ที่กำหนดไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ

4. การออกแบบหลักสูตร (Curriculum design) ต้องพิจารณาตัดสินใจใน 3 ประเด็นหลักคือ

4.1 กำหนดโครงสร้างของหลักสูตร เป็นงานที่ต่อเนื่องมาจากขั้นตอนที่ 3 เพราะเมื่อมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่มีพิสัยครบทุกด้าน ย่อมมองเห็นได้ว่า จะต้องจัดรายวิชาใดบ้างไว้ในหลักสูตร แต่ละรายวิชามีความลึกและกว้างเพียงใดขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะ ทำให้ใช้เวลาในการเรียนรู้แต่ละรายวิชาไม่เท่ากัน จึงเกิดเป็นโครงสร้างของหลักสูตร

4.2 การกำหนดจุดประสงค์ในระดับหลักสูตร

4.2.1 จุดประสงค์ของกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ (Specific objective)

ตามที่กำหนดในโครงสร้างของหลักสูตร

4.2.2 จุดประสงค์รายวิชา (Course objective) ซึ่งกำหนดเป็นแต่ละรายวิชา

4.3 การกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์ ซึ่งมีการเลือก การจัดอย่างเป็น
กระบวนการ

5. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum implementation) เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่อง
จากการออกแบบหลักสูตรจนได้เป็นหลักสูตรที่มีการพัฒนาแล้วซึ่งมีการคาบเกี่ยวกับการประเมิน
หลักสูตร กล่าวคือ

5.1 กรณีการปรับปรุงหรือแก้ไขหลักสูตรเพียงบางรายการที่เป็นส่วนปลีกย่อย
อาจมีการประกาศให้นำหลักสูตรไปใช้ในระดับปฏิบัติการ

5.2. กรณีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรหรือสร้างหลักสูตรขึ้นใหม่ ต้องการเป็นนำ
หลักสูตรไปใช้ในชั้นทดลองใช้หลักสูตรก่อน แล้วนำข้อบกพร่องมาปรับปรุงแก้ไข ก่อนการ
ประกาศใช้หลักสูตรในระดับปฏิบัติการ หรือการอนุมัติหลักสูตร

6. การประเมินหลักสูตร (Curriculum evaluation) เป็นการพิจารณาคุณค่าของ
หลักสูตรที่ได้รับการอนุมัติและนำไปใช้แล้ว โดยใช้ผลของการวัดในแง่มุมต่าง ๆ ของสิ่งที่ประเมิน
และนำเสนอคณะกรรมการอำนวยการ

7. การตัดสินใจต่อหลักสูตร ภายหลังการประเมินหลักสูตร นำผลการประเมินมา
พิจารณาตัดสินใจได้ 4 ประเด็น คือ

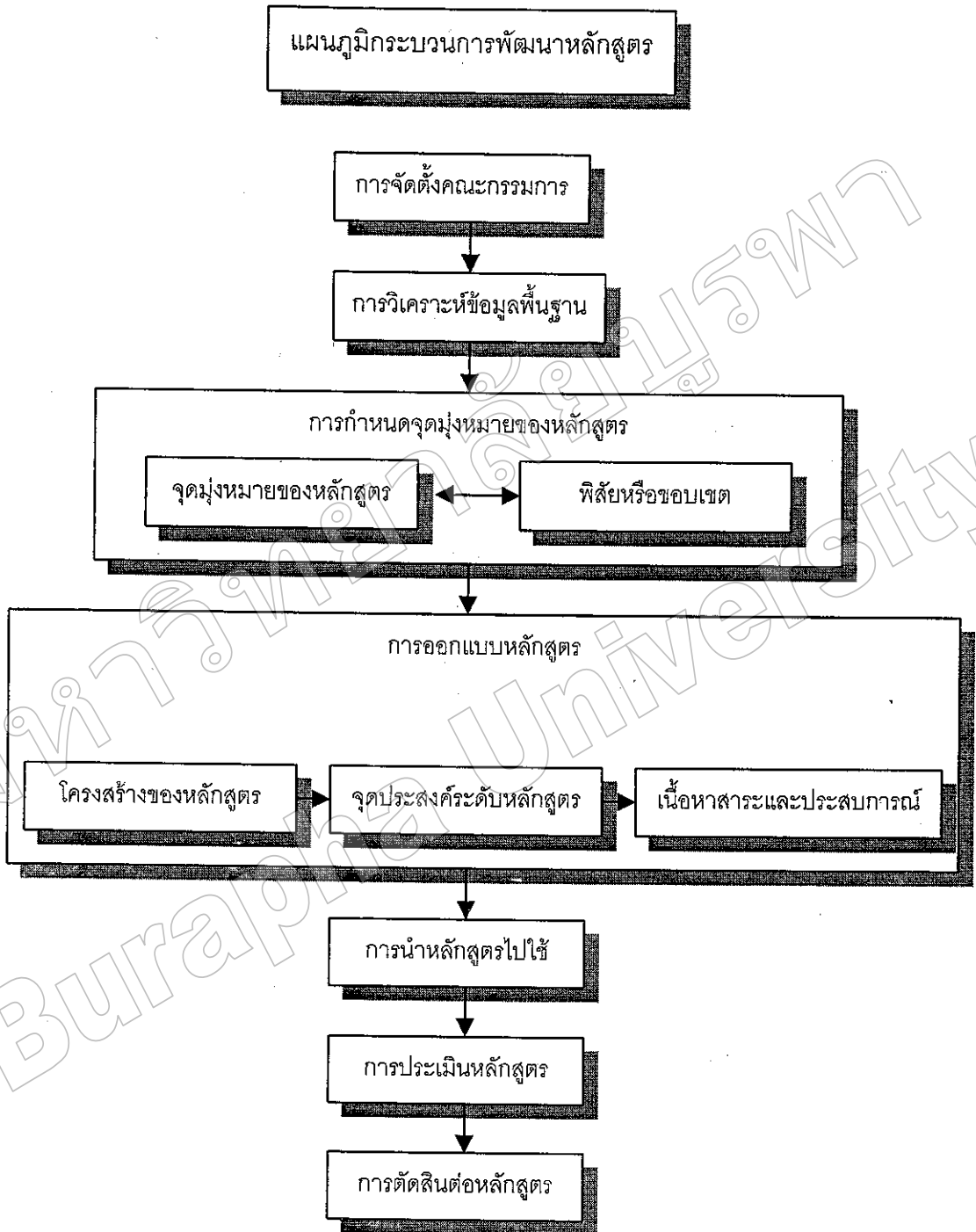
7.1 หลักสูตรที่กำลังใช้อยู่มีความถูกต้อง ทันสมัย เหมาะสมทุกประการก็ให้ใช้
หลักสูตรฉบับนั้นต่อไป ซึ่งมีความเป็นไปได้น้อยมากที่จะพบว่ามีความสมบูรณ์แบบ

7.2 กรณีที่พบว่าหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ นั้น มีบางสิ่งบางอย่างที่อยากจะเพิ่มเติมได้
ดีขึ้น จะตัดสินใจให้ปรับปรุงหลักสูตร

7.3 ถ้าพบว่าหลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ นั้น มีข้อบกพร่องบางประการ จะตัดสินใจแก้ไข
หลักสูตร

7.4 เมื่อประเมินหลักสูตรแล้วพบว่า หลักสูตรที่กำลังใช้อยู่ไม่เหมาะสมกับ
สภาพการณ์ทั้งปวง จะตัดสินใจให้เปลี่ยนแปลงหลักสูตร

กระบวนการพัฒนาหลักสูตร ปรากฏเป็นแผนภูมิดังนี้

ภาพที่ 7 แผนภูมิกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของวิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์
(2542, หน้า 118)

จากแนวความคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรได้ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นต่อการพัฒนาหลักสูตร
2. การจัดทำหลักสูตร
3. การประเมินหลักสูตรก่อนนำไปใช้
4. การทดลองใช้หลักสูตร
5. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรเป็นสิ่งที่สำคัญต่อคุณภาพของหลักสูตร เพราะการประเมินหลักสูตรจะทำให้รู้คุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นอย่างไร และข้อมูลที่ได้จากการประเมินหลักสูตรจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรให้มีคุณภาพสูงขึ้น

วิชัย ดิสสระ (2535, หน้า 116) ได้อธิบายลักษณะการประเมินหลักสูตร มี 3 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลก่อนการดำเนินการ เป็นการประเมินหลักสูตรในช่วงเวลาที่หลักสูตรยังไม่ได้นำไปใช้ในโรงเรียน
2. การประเมินขณะดำเนินการ เป็นการประเมินหลักสูตรในช่วงเวลาที่กำลังนำหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน
3. การประเมินหลังการดำเนินการ เป็นการประเมินหลักสูตรในช่วงเวลาที่หลักสูตรได้นำไปใช้แล้ว

รูปแบบการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมีหลายรูปแบบ ซึ่งนักวิชาการด้านหลักสูตรและการประเมินผลได้นำเสนอรูปแบบการประเมินหลักสูตร ดังนี้ (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 209-242)

รูปแบบการประเมินหลักสูตรของ ไทเลอร์ (Tyler) ไทเลอร์ได้จัดลำดับขั้นตอนในการเรียนการสอนและการประเมินหลักสูตร ดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ โดยวิเคราะห์ผู้เรียน สังคม เนื้อหา กำหนดขอบเขตของจุดมุ่งหมาย โดยจิตวิทยาการเรียนรู้และปรัชญาการศึกษา
2. กำหนดจุดประสงค์เฉพาะหรือจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมที่จะวัดภายหลังการจัดประสบการณ์
3. กำหนดเนื้อหาสาระหรือประสบการณ์การเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้
4. เลือกวิธีการเรียนการสอนที่เหมาะสมที่จะทำให้เนื้อหาหรือประสบการณ์ที่วางไว้ประสบความสำเร็จ

5. ประเมินผลการตัดสินใจโดยการตัดสินใจด้วยการวัดผลทางการศึกษาหรือการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

6. ถ้าไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ก็จะต้องตัดสินใจที่จะยกเลิกหลักสูตรหรือปรับปรุงหลักสูตรนั้น แต่ถ้าบรรลุตามจุดหมายหมาย ก็ใช้เป็นข้อมูลย้อนกลับ เพื่อปรับปรุงการกำหนดจุดหมายหมายให้สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงหรือใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาคุณภาพของหลักสูตร

รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam) รูปแบบการประเมินหลักสูตรนี้มีชื่อว่า CIPP MODEL ซึ่งมีชื่อเต็มว่า Context-Input-Process-Product Model การประเมินหลักสูตรแบ่งออกเป็น การประเมินข้อมูล 4 ประเภท คือ

1. การประเมินบริบท (Context evaluation) เป็นการประเมินผลบริบทหรือสภาวะแวดล้อม เพื่อให้ได้ข้อมูลในการกำหนดจุดหมายหรือจุดประสงค์ของหลักสูตร โดยการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม ปัญหาและความต้องการต่าง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่าควรกำหนดจุดหมายอย่างไร จึงสนองต่อความต้องการและแก้ปัญหาที่มีอยู่ ถ้ามีการใช้หลักสูตรไประยะหนึ่งแล้วต้องการประเมิน การประเมินนี้คือการประเมินหลักสูตรในด้านจุดหมาย โครงสร้างหลักสูตรและเนื้อหาว่าสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหรือไม่

2. การประเมินปัจจัยตัวป้อน (Input evaluation) เป็นการประเมินปัจจัยต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร เช่น ผู้เรียน อุปกรณ์และสื่อการสอน อาคารสถานที่ งบประมาณ ฯลฯ เพื่อตรวจสอบว่าตัวป้อนเหล่านี้ส่งผลต่อการใช้หลักสูตรหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) เป็นการประเมินหลักสูตรในชั้นปฏิบัติการเพื่อตรวจสอบกิจกรรมหรือกระบวนการต่าง ๆ ของการใช้หลักสูตรว่ามีข้อบกพร่องหรือไม่ เช่น เรื่องการสอน การบริหาร เป็นต้น

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation) เป็นการประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรนั้น ประเมินผลสัมฤทธิ์ของหลักสูตร โดยตรวจสอบว่าผู้เรียนมีคุณสมบัติตรงตามจุดหมายของหลักสูตรเพียงใด พิจารณาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน การปฏิบัติงานทำหรือการศึกษาต่อ เป็นต้น

รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสเตค (Stake) เป็นรูปแบบการประเมินหลักสูตรที่ยืดหยุ่นเป็นหลัก การประเมินของสเตคเป็นการบรรยายและตัดสินคุณค่าหลักสูตร โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตัดสินคุณค่า สเตคมีความเชื่อว่าผลสำเร็จของหลักสูตรไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้เรียนจะสามารถบรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่เท่านั้น แต่อาจมาจากองค์ประกอบ

ด้านเวลาที่จัดไว้ไม่เหมาะสม เป็นต้น สดเตดวงแนวทางการประเมินไว้ดังนี้

1. **สิ่งที่มาก่อน (Antecedents)** หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เอื้อให้เกิดผลจากหลักสูตรและ เป็นสิ่งที่มียู่ก่อนการใช้หลักสูตร เช่น บุคลิกและนิสัยของครูและนักเรียน เนื้อหา วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ การจัดโรงเรียนในลักษณะชุมชน
2. **ด้านการกระบวนกรเรียนการสอน (Transactions)** หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียนครูกับผู้ปกครอง เป็นต้น เป็นขั้นของการใช้ หลักสูตร ประกอบด้วย การจัดแบ่งเวลา การลำดับเหตุการณ์ การให้กำลังใจ บรรยายภาค สิ่งแวดล้อม
3. **ด้านผลผลิต (Outcomes)** หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะคตินักเรียน ทักษะของนักเรียน ผลที่เกิดขึ้นกับครู ผลที่เกิดขึ้นกับ สถาบัน

รูปแบบการประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยของค์ (Puissance measure)

รูปแบบการประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยของค์นี้ เหมาะกับการประเมินหลักสูตร ที่สร้างเสร็จใหม่ ๆ เป็นวิธีการประเมินเอกสารหลักสูตรแบบหนึ่งทีวิเคราะห์องค์ประกอบ 3 ส่วน ของหลักสูตรคือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน โดยใช้ตารางวิเคราะห์ปุยของค์ แล้วใช้สูตรปุยของค์ในการคิดคำนวณ เมื่อได้ตัวเลขหรือผล จากการคำนวณก็นำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรว่าอยู่ระดับใด การประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปุยของค์เป็นการนำหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ ของการเรียนรู้ และพฤติกรรมกรเรียนรู้ของผู้เรียนที่แสดงออกมาให้เห็นได้ มาสร้างเป็นตาราง วิเคราะห์ปุยของค์

รูปแบบการเรียนรู้ทั้งหมดมี 8 ประเภท แต่ได้รับการดัดแปลงเพื่อให้เกิดความเหมาะสม เพียง 6 ประเภท จะเป็นความรู้ที่เรียงจากง่ายไปหายาก ดังนี้

1. **ความรู้แบบลูกโซ่** เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถทำอะไรได้เป็นลำดับขั้นตอนต่อ เนื่องและระดับความยากสูงขึ้นตามลำดับ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1)
2. **ความรู้แบบเชื่อมโยงโดยใช้คำพูด** เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำลำดับขั้นตอน ต่อเนื่องกัน มาอธิบายความเชื่อมโยงให้เห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของความรู้ในแต่ละขั้นตอน ด้วยคำพูดได้ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 2)
3. **ความรู้แบบผสมผสาน** เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานความรู้ต่าง ๆ ที่เคยเรียนมา (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 3)

4. ความรู้แบบแนวคิด เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนนำความรู้แบบผสมผสานมาทำให้เกิดแนวคิดหรือสามารถชี้ประเด็นหรือระบุสาระสำคัญของเรื่องที่เรียนได้ถูกต้อง (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 4)

5. ความรู้แบบหลักการ เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถผสมผสานแนวคิดหลาย ๆ แนวเข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นหลักการใหม่ ๆ ได้ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 5)

6. ความรู้แบบแก้ปัญหา เป็นความรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มีการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพ (มีค่าน้ำหนักเท่ากับ 6)

รายละเอียดของรูปแบบความรู้ทั้ง 6 ประเภทนั้น เรียงลำดับจากง่ายไปยาก ดังนี้

ระดับที่ 1 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ง่ายที่สุด ประกอบด้วยพฤติกรรม 3 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 1 คะแนน ดังนี้

1. การบอกชื่อหรือชี้ เพื่อแสดงถึงความสามารถที่จำสิ่งที่เรียนได้ เช่น การเรียกชื่อสิ่งของได้ ครูชี้แล้วเด็กบอกชื่อได้
2. การเลือกหรือการบอกลักษณะ บอกลักษณะสิ่งของเช่น บอกลักษณะของแมลงได้
3. การบอกกฎเกณฑ์ บอกกฎเกณฑ์ที่ท่องไว้ได้ เช่น การท่องสูตรคูณได้

ระดับที่ 2 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ยากกว่าระดับ 1 ประกอบด้วยพฤติกรรม 2 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 2 คะแนน ดังนี้

1. การจัดลำดับ เรียงลำดับสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง เช่น การเรียงลำดับตัวเลข
2. การสาธิต แสดงวิธีการปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ถูกต้องตามหลักขั้นตอน เช่น การสาธิตการพรวนดิน

ระดับที่ 3 เป็นระดับพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ยากกว่าทุกระดับ ประกอบด้วยพฤติกรรม 4 ชนิด แต่ละชนิดจะมีค่าน้ำหนักเท่ากับ 3 คะแนน ดังนี้

1. การสร้างสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมา สามารถสร้างสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ เช่น การสร้างรูปแบบการกำหนดวัตถุประสงค์
2. การอธิบายหรือบรรยาย สามารถอธิบายหรือบรรยายสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ถูกต้องตามกำหนด เช่น อธิบายการปลูกพืช
3. การจำแนกหรือแยกแยะ สามารถจำแนกแยกแยะประเภทของสิ่งของได้ เช่น จันทูปราคา สุริยูปราคา
4. การประยุกต์ใช้กฎเกณฑ์ การเรียนรู้กฎเกณฑ์แล้วนำไปประยุกต์ใช้ได้

ตารางวิเคราะห์ปฏิกิริยาของคัมภีรยะเลียดดังนี้

ตารางที่ 1 การประเมินหลักสูตรโดยใช้เทคนิคปฏิกิริยาของคัมภีรยะ (Puissance measure)

พฤติกรรมการณ์การเรียนรู้	รูปแบบของความรู้					
	แบบ ลูกโซ่ (น.น.=1)	แบบ เชื่อมโยง (น.น.=2)	แบบ ผสมผสาน (น.น.=3)	แบบ แนวคิด (น.น.=4)	แบบ หลักการ (น.น.=5)	แบบ แก้ปัญหา (น.น.=6)
บอกชื่อ/ที่ (น.น.=1)						
เลือกหรือบอกลักษณะ (น.น.=1)						
บอกกฎเกณฑ์ (น.น.=1)						
จัดลำดับ (น.น.=2)						
สาริต (น.น.=2)						
สร้าง (น.น.=3)						
อธิบาย/บรรยาย (น.น.=3)						
จำแนกหรือแยกแยะ (น.น.=3)						
ประยุกต์ใช้กฎเกณฑ์ (น.น.=3)						

ขั้นตอนการประเมินหลักสูตรโดยใช้วิธีการวิเคราะห์แบบปฏิกิริยาของคัมภีรยะ

ขั้นที่ 1 นำองค์ประกอบของหลักสูตร คือ จุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินการเรียนรู้ทั้งหมดของหลักสูตรมาวิเคราะห์ดูว่าในแต่ละข้อองค์ประกอบเป็นความรู้ในลักษณะใด และพฤติกรรมการณ์เรียนรู้ที่นั้นอยู่ในลำดับหรือขั้นไหน

ขั้นที่ 2 นำจุดประสงค์ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล ที่วิเคราะห์แล้วใส่ในตารางวิเคราะห์แบบปฏิกิริยาของคัมภีรยะ

ขั้นที่ 3 คำนวณค่าน้ำหนักคะแนนในแต่ละช่องตามรางวิเคราะห์ ใช้สูตรดังนี้

$$\text{น้ำหนักของแต่ละช่อง} = \text{น้ำหนักของรูปแบบความรู้} \times \text{น้ำหนักของพฤติกรรมการเรียนรู้} \\ \times \text{จำนวนข้อในช่องนั้น}$$

ขั้นที่ 4 หลังจากได้คะแนนแต่ละช่องแล้ว ขั้นต่อไปคือ ใช้สูตรของปุยของค์เพื่อคำนวณหาคุณภาพของหลักสูตร (The puissance measure ใช้ตัวอักษรย่อว่า P.M. แทนคำว่าคุณภาพหลักสูตร)

$$P.M. = \frac{\text{ผลบวกของน้ำหนักของทุกช่องในตารางปุยของค์}}{\text{จำนวนข้อที่นำมาวิเคราะห์}}$$

ขั้นที่ 5 นำผลที่คำนวณได้มาแปลโดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการแปลผล คือ

ค่า P.M. ตั้งแต่ 1 – 3.99	หมายถึง	หลักสูตรมีคุณภาพต่ำหรือควรแก้ไข
ค่า P.M. ตั้งแต่ 4 – 9.99	หมายถึง	หลักสูตรมีคุณภาพปานกลางหรือใช้ได้
ค่า P.M. ตั้งแต่ 10 – 18	หมายถึง	หลักสูตรมีคุณภาพสูงหรือดีมาก

การประเมินหลักสูตร เป็นการตรวจสอบหลักสูตรใน 3 ลักษณะ คือ ก่อนใช้หลักสูตร ระหว่างใช้หลักสูตร และหลังใช้หลักสูตร โดยการประเมินจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร นำผลมาพิจารณาและเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ และตัดสินคุณภาพของหลักสูตรนั้น สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการประเมินหลักสูตรของปุยของค์มาใช้ในการประเมินหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นก่อนนำไปทดลองใช้ โดยประเมินในองค์ประกอบ 3 ด้านที่สำคัญของหลักสูตร คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ และการวัดผลและประเมินผล โดยใช้ตารางปุยของค์และสูตรปุยของค์ในการคิดคำนวณ เมื่อได้ตัวเลขหรือผลจากการคำนวณก็นำมาเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ เพื่อตัดสินคุณภาพของหลักสูตรว่าอยู่ในระดับใด

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้
(กรมวิชาการ, 2544 ค, หน้า 1-13)

ความนำ

ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการด้านต่าง ๆ ของโลกยุคโลกาภิวัตน์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาของชาติ ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อสร้างคนไทยให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข

หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2522 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีข้อจำกัดอยู่หลายประการ ซึ่งไม่สามารถส่งเสริมให้สังคมไทยก้าวไปสู่สังคมความรู้ได้ทันการณ์ ดังนี้

1. หลักสูตรจากส่วนกลางไม่สะท้อนสภาพความต้องการของสถานศึกษาและท้องถิ่น
2. การจัดหลักสูตรและการเรียนรู้คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ไม่สามารถผลักดันให้ประเทศไทยเป็นผู้นำด้านวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และเทคโนโลยี จึงต้องปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีทักษะกระบวนการและเจตคติที่ดีทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี มีความคิดสร้างสรรค์

3. การนำหลักสูตรไปใช้ไม่สามารถสร้างพื้นฐานการคิด สร้างวิธีการเรียนรู้ให้มีทักษะในการจัดการและดำเนินชีวิต เชนิปัญญาลังคมและเศรษฐกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศไม่สามารถทำให้ผู้เรียนใช้ภาษาต่างประเทศในการติดต่อสื่อสารและการค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ในยุคสารสนเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 กำหนดให้บุคคล มีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย การจัดการศึกษาอบรมของรัฐ ต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ สืบสานทางวัฒนธรรม สร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ สร้างองค์ความรู้จากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมแห่งการเรียนรู้ ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พัฒนาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมในการดำรงชีวิตกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดให้มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อและให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำสาระของหลักสูตรที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และกำหนดให้มีการศึกษาภาคบังคับ จำนวน 9 ปี กำหนดหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างหลักสูตรยืดหยุ่น กำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในภาพรวม 12 ปี สาระการเรียนรู้ มาตรฐานการเรียนรู้แต่ละกลุ่ม มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นช่วงชั้นละ 3 ปี ให้สถานศึกษาจัดทำสาระในรายละเอียดเป็นรายปีหรือรายภาคให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

การจัดการศึกษาเน้นความรู้ ความคิด ความสามารถ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ โดยยึดหลักผู้เรียนสำคัญที่สุด สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ ให้ความสำคัญต่อความรู้เกี่ยวกับตนเองและสังคม ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทย ระบบการเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม กีฬา ภูมิปัญญาไทย การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา คณิตศาสตร์และภาษา การประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคม

สถานศึกษาจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การประยุกต์ความรู้มาใช้ จัดกิจกรรมให้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ ปลูกฝังคุณธรรมค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน จัดการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ ประสานสัมพันธ์และร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สนับสนุน ส่งเสริมด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษาให้ครอบคลุมหลักสูตรและกว้างขวางยิ่งขึ้น

หลักการ

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ

4. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมาย

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการโดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดียึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้าง

1. ระดับช่วงชั้น

ช่วงชั้นที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่	1-3
ช่วงชั้นที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่	4-6
ช่วงชั้นที่ 3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่	1-3
ช่วงชั้นที่ 4	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่	4-6

2. สาระการเรียนรู้

- 2.1 ภาษาไทย
- 2.2 คณิตศาสตร์
- 2.3 วิทยาศาสตร์
- 2.4 สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 2.5 สุขศึกษาและพลศึกษา

2.6 ศิลปะ

2.7 การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2.8 ภาษาต่างประเทศ

สาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ โดยจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรก ประกอบด้วย ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สร้างฐานการคิดและการแก้ปัญหา

กลุ่มที่สอง ประกอบด้วย สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี และภาษาต่างประเทศ เสริมสร้างพื้นฐานความเป็นมนุษย์และสร้างศักยภาพในการคิดและการทำงานอย่างสร้างสรรค์

เรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา กำหนดสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ในสาระการเรียนรู้ โดยเฉพาะ กลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสุขศึกษาและพลศึกษา กลุ่มภาษาต่างประเทศ กำหนดให้เรียนภาษาอังกฤษทุกช่วงชั้น ส่วนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ สามารถเลือกจัดการเรียนรู้ได้ตามความเหมาะสม

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

3.1 กิจกรรมแนะแนว เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของผู้เรียน ให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตน

3.2 กิจกรรมนักเรียน เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเองโดยเน้นการทำงานร่วมกัน เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์

4. มาตรฐานการเรียนรู้

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนเรียนจบในแต่ละช่วงชั้น คือ ประถมศึกษาปีที่ 3, 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3, 6

5. เวลาเรียน

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1,000 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง
ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3	มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1,000-1,200 ชั่วโมง โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

มีเวลาเรียนประมาณปีละไม่น้อยกว่า 1,200 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาพรวมแสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ช่วงชั้น	ประถมศึกษา		มัธยมศึกษา	
	ช่วงชั้นที่ 1	ช่วงชั้นที่ 2	ช่วงชั้นที่ 3	ช่วงชั้นที่ 4
	(ป.1-3)	(ป.4-6)	(ม.1-3)	(ม.4-6)
	← การศึกษาภาคบังคับ →			
	← การศึกษาขั้นพื้นฐาน →			
กลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม				
ภาษาไทย	●	●	●	●
คณิตศาสตร์	●	●	●	●
วิทยาศาสตร์	●	●	●	●
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	●	●	●	●
สุขศึกษาและพลศึกษา	■	■	■	■
ศิลปะ	■	■	■	■
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	■	■	■	■
ภาษาต่างประเทศ	■	■	■	■
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	▲	▲	▲	▲
เวลาเรียน	ประมาณปีละ 800-1,000 ชม.	ประมาณปีละ 800-1,000 ชม.	ประมาณปีละ 1,000-1,200 ชม.	ไม่น้อยกว่า ปีละ 1,200 ชม.

ภาพที่ 8 โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน (กรมวิชาการ, 2544 ค, หน้า 10)

หมายเหตุ

- สาระการเรียนรู้ที่ต้องใช้เพื่อสร้างพื้นฐานการคิด การเรียนรู้และการแก้ปัญหา
- สาระการเรียนรู้ที่เสริมสร้างความเป็นมนุษย์ และศักยภาพพื้นฐานในการคิด

และการทำงาน

- ▲ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกจาก 8 กลุ่ม และการพัฒนาตนตามศักยภาพ

การจัดหลักสูตร

ช่วงชั้นที่ 1 และ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และปีที่ 4-6 การศึกษาระดับนี้เป็นช่วงแรกของการศึกษาภาคบังคับ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ทักษะพื้นฐานด้านการอ่าน การเขียน การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ การติดต่อสื่อสาร และพื้นฐานความเป็นมนุษย์ เน้นการบูรณาการอย่างสมดุลทั้งในด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ สังคมและวัฒนธรรม

การจัดเวลาเรียน

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ให้สถานศึกษาจัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละประมาณ 4-5 ชั่วโมง การจัดเวลาเรียนในกลุ่มภาษาไทย และคณิตศาสตร์อาจใช้เวลาลดลง เหลือประมาณร้อยละ 40 ของเวลาเรียนในแต่ละสัปดาห์ ให้เวลากับกลุ่มวิทยาศาสตร์มากขึ้น จัดเวลาอย่างเพียงพอให้ได้มีโอกาสเล่น ทำกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและปฏิบัติงานต่าง ๆ โดยต้องจัดเวลาเรียนในแต่ละกลุ่มสาระ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนประมาณร้อยละ 20 เวลาที่เหลือ สถานศึกษาสามารถจัดกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2545 จ, หน้า 1-20)

ความสำคัญ

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่อาศัยการอยู่ร่วมกันบนโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตลอดเวลา การเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจซึ่งแตกต่างกัน การปรับตัวเข้ากับบริบทสภาพแวดล้อม ทำให้เป็นพลเมืองที่รับผิดชอบ มีความสามารถทางสังคม มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะสม โดยเกิดความเจริญงอกงามในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านความรู้

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้น โดยจัดการเรียนรู้ในลักษณะบูรณาการหรือสหวิทยาการ

2. ด้านทักษะและกระบวนการ

ในการเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ควรจะได้พัฒนากะบวนการต่าง ๆ จนเกิดทักษะและกระบวนการ ดังนี้

- ทักษะการคิด เช่น การสรุปความคิด การแปลความ การวิเคราะห์หลักการและการนำไปใช้ ตลอดจนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

- ทักษะการแก้ปัญหา กระบวนการสืบสอบ เช่น ความสามารถในการตั้งคำถามและการตั้งสมมติฐาน การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การทดสอบสมมติฐานและสรุปเป็นหลักการ

- ทักษะการเรียนรู้ เช่น การแสวงหาข้อมูลความรู้โดยการอ่าน การฟัง และการสังเกต การสื่อสารโดยการพูด การเขียน และการนำเสนอ การตีความ การสร้างแผนภูมิ แผนที่ ตาราง เวลา และการจัดบันทึก การใช้เทคโนโลยีและสื่อสารสนเทศต่าง ๆ ในการแสวงหาความรู้

- ทักษะกระบวนการกลุ่ม เช่น การเป็นผู้นำและผู้ตามในการทำงานกลุ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ สร้างสรรค์ผลงาน ช่วยลดข้อขัดแย้งและแก้ปัญหาของกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านเจตคติและค่านิยม

กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยพัฒนาเจตคติและค่านิยม เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดีในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ การทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิของผู้อื่น เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่า อนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา และการปกครองของศาสนา และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4. ด้านการจัดการและปฏิบัติ

กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม นำความรู้ ทักษะ ค่านิยมและเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน

วิสัยทัศน์

1. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษา พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบโดย

- นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศ เพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี

- นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความเข้าใจในกระบวนการก่อเกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

- นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติของตน
- นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ มาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดเพื่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการอยู่ในสังคม
- นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น
- นำวิธีการทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคม และกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม

2. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ ใช้ข้อมูล ความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลก เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

3. ผู้เรียนได้อภิปรายประเด็นปัญหาร่วมสมัย สามารถแสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ รับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

4. การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้ง ทำทนาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหมาย ให้ผู้เรียนได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกรายวิชา

5. กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมีการจัดเตรียมโครงการที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต

พื้นฐานแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นศาสตร์แห่งบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีลักษณะของการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ในหลักสูตรเข้าด้วยกัน ซึ่งสามารถบูรณาการกับกลุ่มอื่นได้ดังนี้

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มภาษา ผู้เรียนที่เรียนกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต้องใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ใช้ภาษาในการให้เหตุผลและแก้ปัญหา ปกป้องรักษาวัฒนธรรมให้คงไว้ อ่าน เขียน พูด ฟังเรื่องราว และพิจารณาวรรณกรรมต่าง ๆ เปิดโลกทัศน์ให้ผู้เรียนได้เข้าใจโลกด้วยการศึกษาวรรณกรรมเหล่านี้ในเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วรรณกรรมจากสิ่งพิมพ์ที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มศิลปะ ศิลปะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจมุมมองต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับโลก งานศิลปะสะท้อนให้เห็น

ความเป็นจริงของสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ในยุคสมัยต่าง ๆ ได้ ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โลกกว้าง และทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มคณิตศาสตร์ ผู้เรียนได้ใช้แนวคิดทางคณิตศาสตร์ในการจัดระบบ วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือประเด็นปัญหาในสังคมได้ นำวิธีการแก้ปัญหามาใช้เพื่อประเมินความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ในอดีตกับเงื่อนไขในปัจจุบันและผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มวิทยาศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับการศึกษาโลก ทั้งทางกายภาพและทางสังคม การตรวจสอบผลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในสังคม การนำแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้และผลที่เกิดขึ้น ทั้งสองวิชาสามารถเชื่อมโยงให้ผู้เรียนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริง

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มพลศึกษาและสุขศึกษา พลศึกษาและสุขศึกษาช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาเจตคติ ค่านิยม จริยธรรม และวิธีการต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการแก้ปัญหา และการตัดสินใจในเรื่องราวต่าง ๆ ได้ สามารถใช้ทักษะและการปฏิบัติตนทางพลศึกษาและสุขศึกษา มาดำรงชีวิตเพื่อพัฒนาร่างกาย อารมณ์ และจิตใจให้มีคุณภาพ

- กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมโยงได้กับการเรียนกลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี การเรียนการงานอาชีพและเทคโนโลยีมุ่งให้มีความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์ในงานที่เป็นพื้นฐานของงานอาชีพ มีทักษะในการทำงาน มีเจตคติที่ดีต่องานอาชีพ มีจริยธรรม คุณธรรมในการทำงาน และสามารถนำความรู้ ทักษะและกระบวนการเทคโนโลยีไปใช้ในการดำเนินชีวิต เน้นการดำเนินชีวิตในสังคมบนพื้นฐานของสัมมาอาชีพที่ประกอบด้วยความดี จริยธรรม และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น เน้นการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดีต้องประกอบอาชีพที่สุจริต และเป็นประโยชน์ต่อตนและสังคมส่วนรวมด้วย

คุณภาพผู้เรียน

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระพื้นฐานที่ประกอบด้วยศาสตร์สาขาต่าง ๆ หลายแขนง มีลักษณะเป็นพหุวิทยาการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะกระบวนการ มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ รวมทั้งได้แสดงบทบาท

และความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อม มีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพของผู้เรียน ดังนี้

1. ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้
2. ยึดมั่น ศรัทธาและดำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย
3. มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคภูมิใจในความเป็นไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้
4. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ช่วงชั้นที่ 2 (จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6)

1. ได้เรียนรู้เรื่องของจังหวัด ภาคและประเทศของตนเอง ทั้งเชิงประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครองและสภาพเศรษฐกิจ โดยเน้นความเป็นประเทศไทย
2. ได้รับการพัฒนาความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมในศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนามากขึ้น
3. ได้ศึกษาและปฏิบัติตนตามสถานภาพ บทบาท สิทธิ หน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น
4. ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน
3. ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและตะวันตกเกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม

ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต การจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

สาระ

สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น ป. 4-6

สาระที่ 4 : ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 : เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์บนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

1. เข้าใจเรื่องทศวรรษ ศตวรรษ สหัสวรรษ และยุคสมัยที่สัมพันธ์กับอดีตปัจจุบัน และอนาคต
2. เข้าใจลักษณะของข้อมูลและการจัดระบบข้อมูลระดับจังหวัด ภาคและประเทศ
3. เข้าใจวิธีการทางประวัติศาสตร์ ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของจังหวัด ภาค ประเทศโดยเปรียบเทียบให้เห็นการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในจังหวัด ภาค และประเทศ

มาตรฐาน ส 4.2 : เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในแง่ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญ และสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

1. เข้าใจปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และการดำเนินชีวิตของคนในจังหวัด ภาค และประเทศ
2. เข้าใจปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่น
3. รู้จักและวิเคราะห์ผลงานสำคัญที่เกิดจากการสร้างสรรค์วัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

มาตรฐาน ส 4.3 : เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความภูมิใจ และธำรงความเป็นไทย

1. รู้และเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการ การตั้งถิ่นฐานของประเทศไทย ในดินแดนประเทศไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน
2. เข้าใจปัจจัยพื้นฐานและผลกระทบจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
3. รู้และเข้าใจประวัติและผลงานของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน จนเกิดความภูมิใจ นำไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต

การจัดทำสาระของหลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ขั้นตอนการจัดทำสาระของหลักสูตร กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีดังนี้ (กรมวิชาการ, 2545 ง, หน้า 31-33)

1. กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปี
2. กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ในข้อ 1 ให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน
3. กำหนดเวลาและหรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายภาค
4. จัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการนำผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค รวมทั้งเวลาและจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดตามข้อ 1, 2 และ 3 มาเขียนเป็นคำอธิบายรายวิชา โดยให้ประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนเวลาหรือจำนวนหน่วยกิต มาตรฐานการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ
5. จัดทำหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำเอาสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาคที่กำหนดได้ ไปบูรณาการจัดทำเป็นหน่วยการเรียนรู้ย่อย ๆ เพื่อความสะดวกในการจัดการเรียนรู้และ ผู้เรียน ได้เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม หน่วยการเรียนรู้ แต่ละหน่วยประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้ และจำนวนเวลาสำหรับการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนครบทุกหน่วยย่อยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของทุกรายวิชา
6. จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา รายปีหรือรายภาค และหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำ กำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน

เจตคติ

ความหมายของเจตคติ เจตคติ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Attitude มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Aptus แปลว่า ไหมเอียง เหมาะสม มีผู้ใช้คำอื่นที่มีความหมายเดียวกัน คือ ทศนคติ หรือเจตคติ นักการศึกษาและนักจิตวิทยาที่สำคัญได้ให้ความหมายของเจตคติ ดังนี้

เจตคติ หมายถึง สภาวะของความพร้อมทางด้านจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากประสบการณ์ สภาวะความพร้อมนี้ จะเป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของบุคคลที่จะมีต่อบุคคล สิ่งของ หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง (Allport, 1935, p. 810 อ้างถึงใน ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526, หน้า 2)

เจตคติ หมายถึง สภาพความพร้อมของจิตใจและประสาท ซึ่งเกิดจากการได้รับประสบการณ์อันมีผลโดยตรงต่อการตอบสนองของบุคคลต่อสรรพสิ่งและสถานการณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น (Shaver, 1977, p. 796 อ้างถึงใน รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธุ์, 2533, หน้า 9)

เจตคติ เป็นความคิดเห็นซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นส่วนที่พร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อสถานการณ์ภายนอก (ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2526, หน้า 3)

เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกที่พอใจ และไม่พอใจที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แต่ละคนตอบสนองต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันออกไป (พรณี ข. เจริญจิต, 2528, หน้า 288)

เจตคติ หมายถึง ศักยภาพภายในของบุคคล ที่มีแนวโน้มแสดงออกทางพฤติกรรมในทิศทางบวก ทิศทางลบ หรือเป็นกลาง (รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธุ์, 2533, หน้า 12)

เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นได้จากคำพูด หรือพฤติกรรมที่สะท้อนเจตคตินั้น ๆ (สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2538, หน้า 149)

เจตคติ เป็นอวัชฌาสัย (Disposition) หรือแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งคน วัตถุสิ่งของ หรือความคิด (Ideas) (สุรางค์ ไคว่ตระกูล, 2544, หน้า 367)

เจตคติ เป็นพฤติกรรมหรือความรู้สึกทางด้านจิตใจที่มีต่อสิ่งเร้าใดสิ่งเร้าหนึ่งในทางสังคม รวมทั้งเป็นความรู้สึกที่เกิดจากการเรียนรู้ เกี่ยวกับสิ่งเร้าหรือเกี่ยวกับประสบการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (ธีระวุฒิ เอกะกุล, 2542, หน้า 3)

จากความหมายของเจตคติจากนักการศึกษาดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความหมายของเจตคติได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่เกิดจากสิ่งเร้า ซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้หรือประสบการณ์ตรง และมีการแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้น

ลักษณะของเจตคติ ชอร์และไรท์ (Shaw & Write, 1967 อ้างถึงใน ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2543, หน้า 57-58) ได้สรุปลักษณะของเจตคติดังนี้

1. เจตคติขึ้นอยู่กับกระบวนมโนภาพของเจตคติ แล้วเกิดเป็นพฤติกรรมแรงจูงใจ เจตคติเป็นเพียงความรู้สึกโน้มน้าวจากการประเมินยังไม่ใช่พฤติกรรม ตัวเจตคติเองไม่ใช่แรงจูงใจ แต่เป็นตัวการทำให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรม แต่ถ้าแสดงออกเป็นพฤติกรรมแล้วจะเป็น 4 กลุ่ม คือ Positive-approach เช่น ความเป็นเพื่อน ความรัก ฯลฯ Negative-approach เช่น การโจมตี คำว่า ต่อสู้ ฯลฯ Negative-avoidance เช่น ความกลัว ความเกลียด ฯลฯ และ Positive-avoidance เช่น การอยู่เฉยๆ คนเดียวเมื่อเป็นทุกข์ เป็นต้น

2. เจตคติเปลี่ยนแปรความเข้มข้นตามแนวของทิศทาง ตั้งแต่บวกจนถึงลบ นั่นคือ เป็นการแสดงความรู้สึกว่าไปทางบวกมากหรือน้อย ไปทางลบมากหรือน้อย ความเข้มข้นของศูนย์คือ ไม่รู้สึก หรือเป็นกลางระหว่างบวกกับลบ แต่จุดที่เป็นกลางนั้นเป็นปัญหาต่อการแปลผล

3. เจตคติเกิดจากการเรียนรู้มากกว่ามีมาเองแต่กำเนิด เจตคติเกิดจากการเรียนรู้สิ่งที่ ปฏิสัมพันธ์รอบตัวเรา ซึ่งเป็นเป้าเจตคติทั้งหลาย ถ้าเรียนรู้ว่าสิ่งนั้นมีคุณค่าก็จะเกิดเจตคติทางดี ถ้าเรียนรู้ว่าสิ่งนั้นไม่มีคุณค่าก็จะเกิดเจตคติไม่ดี สิ่งใดเราไม่เคยรู้จัก ไม่เคยเรียนรู้เลยจะไม่เกิดเจตคติ เพราะไม่ได้ศึกษารายละเอียดของสิ่งนั้น การเรียนรู้เป้าเจตคติอาจผ่านตัวจริงหรือผ่านสื่อทั้งหลายที่มีต่อเป้าเจตคติดังจริงก็ได้ สามารถเกิดเจตคติขึ้นได้

4. เจตคติขึ้นอยู่กับเป้าเจตคติหรือกลุ่มสิ่งเร้าเฉพาะอย่าง สิ่งเร้าทั้งหลายอาจเป็นคน สัตว์ สิ่งของ สถาบัน มโนภาพ อุดมการณ์ อาชีพหรือสิ่งอื่น ๆ ก็ได้ เจตคติจะมีลักษณะอย่างไรจึงขึ้นอยู่กับเป้าเจตคติที่ได้สัมผัสเรียนรู้มากน้อยแตกต่างกันเป็นสำคัญ เป้าเจตคติที่มีลักษณะเป็นกลุ่มใกล้เคียงกัน จะมีเจตคติแตกต่างจากเป้าเจตคติที่มีลักษณะของกลุ่มแตกต่างกันมาก

5. เจตคติมีค่าสหสัมพันธ์ภายในเปลี่ยนแปลงไปตามกลุ่ม นั่นคือกลุ่มที่มีลักษณะเดียวกัน เจตคติจะมีความสัมพันธ์กันสูง กลุ่มที่มีลักษณะต่างกันเจตคติจะมีความสัมพันธ์กันต่ำ แสดงให้เห็นว่ากลุ่มที่มีเจตคติต่อสิ่งเดียวกันย่อมมีความสัมพันธ์กันด้วย

6. เจตคติมีลักษณะมั่นคงและทนทานเปลี่ยนแปลงยาก นั่นคือการเปลี่ยนแปลงจะช้าและทำได้ยาก

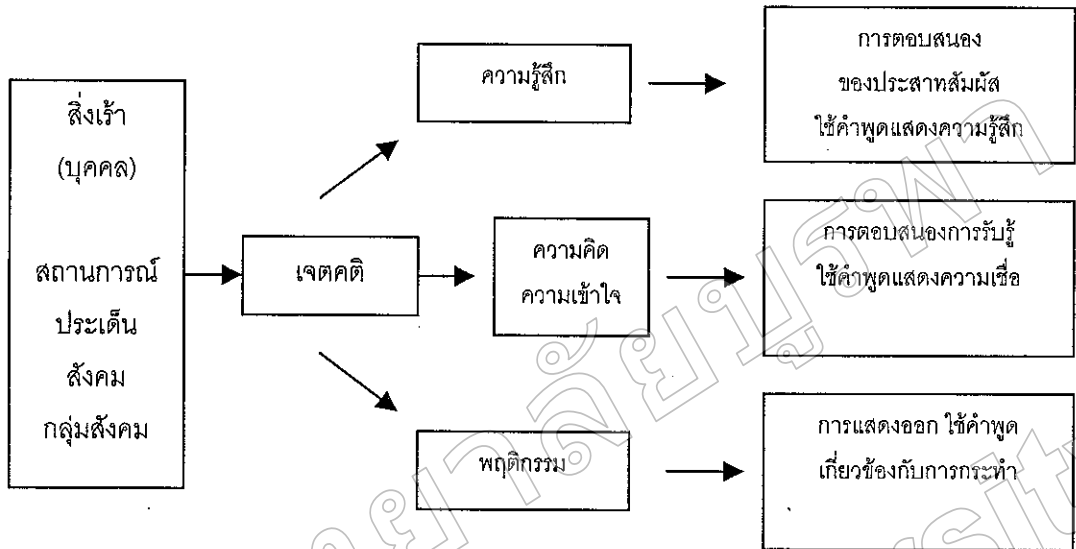
องค์ประกอบของเจตคติ ทริแอนด์ส (Triandis, 1971 อ้างถึงใน รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์, 2533, หน้า 12-13) ได้เสนอองค์ประกอบของเจตคติ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านสติปัญญา (Cognitive component) หมายถึง องค์ประกอบด้าน ความเชื่อ ความรู้ ความคิดและความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อเป้าหมายของเจตคติ

2. องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective component) หมายถึง ความรู้สึก ชอบ-ไม่ชอบ หรือทำที่ที่ดี-ไม่ดี ที่บุคคลมีต่อเป้าหมายของเจตคติ

3. องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral component) หมายถึง ความพร้อมหรือแนวโน้มที่บุคคลจะปฏิบัติต่อเป้าหมายของเจตคติ

องค์ประกอบของเจตคติปรากฏเป็นแผนภาพ ดังนี้

ภาพที่ 9 องค์ประกอบของเจตคติ (Rosenberg and others, 1960, p. 3 อ้างถึงใน ชีระวุฒิ เอกะกุล, 2542, หน้า 10)

ประโยชน์ของเจตคติ ชีระวุฒิ เอกะกุล (2542, หน้า 19) ได้สรุปประโยชน์ของเจตคติ ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการจัดรูปหรือจัดระบบสิ่งของต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา
2. ช่วยให้มีการเข้าข้างตนเอง (Self-esteem) โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา
3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งมีปฏิกิริยาได้ตอบหรือการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปในส่วนมากจะทำให้สิ่งทำความพอใจมาก หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม
4. ช่วยให้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง ซึ่งแสดงว่าเจตคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น
5. เตรียมบุคคลเพื่อให้พร้อมต่อการปฏิบัติการ
6. ช่วยให้บุคคลได้คาดคะเนล่วงหน้าว่าอะไรจะเกิดขึ้น

7. ทำให้บุคคลได้รับความสำเร็จตามหลักชัยที่วางเอาไว้

การวัดเจตคติ ในการวัดเจตคตินั้น ใช้แบบวัดเจตคติหลายลักษณะ เช่น

แบบวัดเจตคติตามมาตราวัดของเทอร์สโตน (Thurstone's equal appearing intervals scale)

แบบวัดเจตคติตามมาตราวัดของกัตต์แมน (Guttman scale) แบบวัดเจตคติตามมาตราวัดของ

ออสกู๊ด (Osgood's semantic differential scales) และแบบวัดเจตคติตามมาตราวัดของลิเคิร์ต

(Likert's summated rating scale) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสร้างเครื่องมือวัดเจตคติของ

เรนิส ลิเคิร์ต (Rensis Likert) ซึ่งมีขั้นตอน ดังนี้ (รวิวรรณ อังคนุรักษ์พันธุ์, 2533, หน้า 85-86)

1. กำหนดเรื่องที่จะศึกษาว่ามีโครงสร้างลักษณะใด ศึกษาทัศนคติต่อสิ่งใดให้นิยามทัศนคติต่อสิ่งนั้นอย่างชัดเจน

2. รวบรวมข้อความความคิดเห็นในด้านต่าง ๆ ต่อเรื่องที่ศึกษา เพื่อให้บุคคลแสดงพฤติกรรมด้านความรู้สึกต่อสิ่งเร้านั้น ดังนี้

2.1 ควรเป็นข้อความที่เป็นปัจจุบันมากกว่าอดีต

2.2 ควรเป็นข้อความที่เป็นความคิดเห็น ไม่เป็นข้อเท็จจริง

2.3 ควรเป็นข้อความที่มีความหมายอย่างเดียว

2.4 ควรเป็นข้อความที่ตรงกับทัศนคติที่ศึกษา

2.5 ไม่ควรเป็นข้อความที่ทุกคนเห็นด้วย หรือปฏิเสธ

2.6 ควรเป็นข้อความที่ชัดเจนใช้ภาษาง่ายและตรงประเด็น

2.7 ข้อความคิดเห็นควรจะสั้นไม่ควรเกิน 20 คำ

2.8 ข้อความคิดเห็นไม่ควรมีคำที่อาจทำให้คลุมเคลือ เช่น ทั้งหมด เสมอ ๆ

ไม่เคยเลย ไม่มีเลย เป็นต้น

2.9 ข้อความคิดเห็นควรเรียงเรียงให้สละสลวย และใช้คำเหล่านี้ให้น้อยที่สุด เช่น เพียงแต่เท่านั้น น้อยมาก เป็นต้น

2.10 ข้อความคิดเห็นไม่ควรใช้ปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ

2.11 ถ้าเป็นไปได้ควรใช้ประโยคง่าย ๆ มากกว่าประโยคซับซ้อน

3. สร้างข้อความให้ครอบคลุมคุณลักษณะทั้ง 2 ทาง คือ ทางบวก และทางลบ ประมาณ 50-100 ข้อ

4. ตรวจสอบข้อความโดยให้ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ที่มีความรู้ในเรื่องนั้นพิจารณาดูว่า ข้อความที่สร้างครอบคลุมคุณลักษณะเรื่องที่ศึกษา ภาษาที่ใช้มีความหมายทางเดียวและสอดคล้องกับลักษณะการตอบหรือไม่

5. การทดลองขึ้นต้น (Try out) ก่อนที่จะนำไปใช้จริง เพื่อให้ได้ข้อความที่ชัดเจน และมีค่าอำนาจจำแนกที่อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ คือ ค่า t ตั้งแต่ 1.75 ขึ้นไป

6. กำหนดน้ำหนักคะแนนว่าตัวเลือกในแต่ละข้อควรมีน้ำหนักเท่าใด เช่น กรณีที่มี 4 ชวง ให้คะแนน 4, 3, 2, 1 หรือ 1, 2, 3, 4 และกรณีที่มี 5 ชวง ให้คะแนน 5, 4, 3, 2, 1 หรือ 1, 2, 3, 4, 5

ข้อมูลจังหวัดปราจีนบุรี

ปราจีนบุรี ตั้งอยู่ภาคตะวันออกของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ 136 กม. มีเนื้อที่ประมาณ 4,762.362 ตร.กม. หรือประมาณ 2,976,476 ไร่ มีประชากรทั้งสิ้น 450,070 คน บริเวณจังหวัดปราจีนบุรี เคยเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ประมาณ 1,500 ปี ในสมัยทวารวดี และพัฒนาต่อเนื่อง มาจนถึงประมาณ 800 ปี ในสมัยลพบุรี ดังปรากฏหลักฐานเป็นเมืองโบราณมีคูน้ำและคันดินกำแพงเมืองล้อมรอบ ที่ตำบล โคกปี่เป่า อำเภอศรีมโหสถมีโบราณสถาน ได้แก่ ศาสนาสถาน เทวาลัย สถูป สระน้ำ บ่อน้ำ ฯลฯ และโบราณวัตถุ ได้แก่ พระพุทธรูป เทวรูป เครื่องสำริด ฯลฯ

ในปัจจุบันจังหวัดปราจีนบุรีประกอบด้วยพื้นที่ 7 อำเภอคือ อำเภอเมืองปราจีนบุรี อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอศรีมโหสถ อำเภอบ้านสร้าง อำเภอประจันตคาม และอำเภอนาดี

คำขวัญ

ศรีมหาโพธิ์คู่บ้าน ไม่ตงหวานคู่เมือง ผลไม้ลือเลื่อง เขตเมืองทวารวดี

ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดปราจีนบุรี ตั้งอยู่ภาคตะวันออกของประเทศไทย ห่างจากกรุงเทพฯ โดยทางรถไฟ 122 กม. โดยทางรถยนต์ 136 กม. มีเนื้อที่ 4,762.362 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 2,976,476.2 ไร่ จังหวัดปราจีนบุรี มีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จ. นครนายก และ จ. นครราชสีมา

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จ. สระแก้ว และ จ. นครราชสีมา

ทิศใต้ ติดต่อกับ จ. ฉะเชิงเทรา และ จ. สระแก้ว

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จ. นครนายก และ จ. ฉะเชิงเทรา

ระยะทางจากอำเภอเมืองปราจีนบุรีไปยังอำเภอต่าง ๆ ในเขตจังหวัด

อำเภอบ้านสร้าง 20 กม.

อำเภอศรีมโหสถ 20 กม.

อำเภอศรีมหาโพธิ์	21	กม.
อำเภอประจันตคาม	30	กม.
อำเภอกบินทร์บุรี	60	กม.
อำเภอนาดี	78	กม.

ระยะทางจากจังหวัดปราจีนบุรีไปยังจังหวัดใกล้เคียง

ปราจีนบุรี-นครนายก	29	กม.
ปราจีนบุรี-ฉะเชิงเทรา	76	กม.
ปราจีนบุรี-สระแก้ว	98	กม.
ปราจีนบุรี-นครราชสีมา	194	กม.

การประกอบอาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ปลูกข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด พืชสวน พืชไร่ และการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลไม้ของจังหวัดปราจีนบุรีเป็นลิ่งเชิดหน้าชูตาของจังหวัดทั้งทางด้านความหลากหลายและคุณภาพ จนกระทั่งเกิดงานวันเกษตรและของดีเมืองปราจีนบุรีเป็นประจำทุกปีควบคู่ไปกับทางด้านเกษตรกรรม หัตถกรรมพื้นเมืองจากวัสดุต่าง ๆ เช่น ไม้ไผ่ กก ใบลาน ฯลฯ ก็ได้รับการส่งเสริมให้มีการผลิตและการพัฒนาคุณภาพ นอกจากนี้จังหวัดปราจีนบุรียังได้รับการส่งเสริมให้มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในด้านต่าง ๆ จนทำให้เงินจากภาคอุตสาหกรรมกลายเป็นรายได้หลักของจังหวัดปราจีนบุรี

ภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ภูมิประเทศ จังหวัดปราจีนบุรี สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดปราจีนบุรีเป็นที่ราบสูงและภูเขา มีอุทยานแห่งชาติ 3 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติปางสีดา อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และอุทยานแห่งชาติทับลาน ร้อยละ 70 ของพื้นที่ตอนล่างเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำปราจีนบุรีไหลผ่านอำเภอกบินทร์บุรี อำเภอประจันตคาม อำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอเมืองปราจีนบุรี และอำเภอบ้านสร้าง ยาวประมาณ 180 กม.

ภูมิอากาศ อยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มี 3 ฤดู ในปี พ.ศ. 2540 มีอุณหภูมิสูงสุด 39.2 องศาเซลเซียส ในเดือนพฤษภาคม และมีอุณหภูมิต่ำสุด 15.4 องศาเซลเซียส ในเดือนมกราคม มีจำนวนวันที่ฝนตกประมาณ 109 วัน ปริมาณน้ำฝนที่วัดได้ 1,352.4 มิลลิเมตร มีความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยสูงสุด 99% และต่ำสุด 22%

ฝน ปริมาณน้ำฝนของจังหวัดปราจีนบุรี 2538-2543 จะอยู่ในช่วง 1,352.4 มม. ถึง 2,031.3 มม. ฝนตกมากที่สุดในปี 2543 วัดได้ถึง 2,031 มม. จำนวนวันที่ฝนตก 157 วัน ฝนตกน้อยที่สุดในปี 2540 วัดได้ 1,352.4 มม. จำนวนวันที่ฝนตก 109 วัน

อุณหภูมิ ในช่วงระหว่างปี 2538-2543 จังหวัดปราจีนบุรี มีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี มีค่า อยู่ในช่วง 28.1 องศาเซลเซียส ถึง 29.5 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดจะอยู่ในช่วง 16 องศาเซลเซียส ถึง 25 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิต่ำที่สุดวัดได้ 12.2 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2542 และอุณหภูมิสูงสุดอยู่ในช่วง 39 องศาเซลเซียส ถึง 42 องศาเซลเซียส โดยอุณหภูมิสูงที่สุดวัดได้ 42.2 องศาเซลเซียส เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2541

การเมืองและการปกครอง

จังหวัดปราจีนบุรี แบ่งเขตการปกครองเป็น 7 อำเภอ 64 ตำบล 652 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอดังนี้ อำเภอเมืองปราจีนบุรี อำเภอบ้านสร้าง อำเภอประจันตคาม อำเภอศรีมโหสถ อำเภอศรีมหาโพธิ์ อำเภอกบินทร์บุรี และอำเภอนาดีการปกครองท้องถิ่นประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล 12 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 61 แห่ง และสภาตำบล 3 แห่ง

ประชากร

จำนวนประชากรประมาณ ณ มิถุนายน 2545 รวมทั้งสิ้น 450,070 คน เป็นชาย 225,585 คน หญิง 224,485 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอกบินทร์บุรี (ยกเว้นเทศบาลตำบลกบินทร์) มีจำนวน 120,318 คน รองลงมา ได้แก่ อำเภอเมือง มีจำนวน 86,656 คน และอำเภอศรีมหาโพธิ์ มีจำนวน 49,136 คน อำเภอที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมือง 203.39 คน/ตร.กม. รองลงมา ได้แก่ อำเภอศรีมหาโพธิ์ 125.20 คน/ตร.กม. และอำเภอศรีมโหสถ 99.15 คน/ตร.กม.

การคมนาคม

จังหวัดปราจีนบุรีสามารถติดต่อกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงสะดวกทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ และมีถนนสายยุทธศาสตร์นครราชสีมา-สัตหีบเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างภาคตะวันออกกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เป็นอย่างดี มีเส้นทางติดต่อระหว่างอำเภอได้โดยสะดวกส่วนเส้นทางติดต่อระหว่างตำบลและหมู่บ้านนั้น ยังอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้บางฤดู

การสื่อสาร

การโทรศัพท์ ในปีงบประมาณ 2540 มีชุมสายโทรศัพท์จำนวน 7 แห่ง และมีจำนวนเลขหมาย 10,445 เลขหมาย

ด้านการไปรษณีย์โทรเลข มีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขในทุกอำเภอ มีที่ทำการไปรษณีย์ 9 แห่ง และมีจำนวนไปรษณีย์ภัณฑ์ทั้งสิ้น 1,633,615 ชิ้น

สภาพเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจของจังหวัดปราจีนบุรีในปี 2541 พบว่า ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว

55,541 บาทต่อปี เป็นอันดับที่ 26 ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวม (GDP) 26,881 ล้านบาท รายได้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอุตสาหกรรม มากที่สุดถึง ร้อยละ 29.45 คิดเป็นมูลค่า 7,918.8 ล้านบาท รองลงมาเป็นสาขาการค้าส่งและค้าปลีก ร้อยละ 22.20 คิดเป็นมูลค่า 5,968 ล้านบาท

ศาสนา

จังหวัดปราจีนบุรี ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวนทั้งสิ้น 344 แห่ง แบ่งเป็นวัดฝ่ายยุติธรรม จำนวน 20 แห่ง ฝ่ายมหานิกาย จำนวน 324 แห่ง ที่พักสงฆ์ จำนวน 93 แห่ง วัดร้าง 27 แห่ง พระสงฆ์ จำนวน 3,282 รูป สามเณร 608 รูป มีพุทธศาสนิกชนจำนวน 407,331 คน คิดเป็นร้อยละ 92.21 ของประชากรทั้งหมด โบสถ์คาทอลิก จำนวน 6 แห่ง มีคริสต์ศาสนิกชนจำนวนทั้งสิ้น 4,086 คน คิดเป็นร้อยละ 0.92 ของประชากรทั้งหมด มัสยิด จำนวน 2 แห่ง มีอิสลามิกชนจำนวนทั้งสิ้น 1,909 คน คิดเป็นร้อยละ 0.43 ของประชากรทั้งหมด

การสาธารณสุข

ในปี พ.ศ. 2545 จังหวัดปราจีนบุรี มีสถานบริการสาธารณสุขและบุคลากร ดังนี้

มีโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุข 7 แห่ง คือ โรงพยาบาลศูนย์

ขนาด 422 เตียง 1 แห่ง โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 120 เตียง 1 แห่ง โรงพยาบาลชุมชน ขนาด 30 เตียง 5 แห่ง โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม ขนาด 200 เตียง 1 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน ขนาด 25 เตียง 1 แห่ง สถานีอนามัยขนาดใหญ่/ทั่วไป 87 แห่ง สถานีบริการสาธารณสุขชุมชน 3 แห่ง แพทย์ 63 คน สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 53 คน กระทรวงกลาโหม 7 คน และ เอกชน 3 คน ทันตแพทย์ 17 คน สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 15 คน กระทรวงกลาโหม 2 คน เกษัชกร 36 คน สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 31 คน กระทรวงกลาโหม 2 คน และเอกชน 3 คน พยาบาลวิชาชีพ 345 คน สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 319 คน กระทรวงกลาโหม 22 คน และเอกชน 4 คน พยาบาลเทคนิค 258 คน สังกัดกระทรวงสาธารณสุข 258 คน เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุขชุมชน 197 คน ปฏิบัติงานที่สถานีอนามัยและสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ 7 อำเภอ

สถานที่ท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดปราจีนบุรี

1. ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช จากนครนายกไปตามทางหลวงหมายเลข 33 หลักกิโลเมตรที่ 158 ที่เรียกว่า สี่แยกเนินหอม ปากทางเข้าสู่ตัวเมืองปราจีนบุรี ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชตั้งอยู่ที่สี่แยกนี้ เป็นที่ประดิษฐาน พระบรมรูปสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ในท่าประทับยืนสร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ระลึกพระองค์ท่าน ในคราวกรีธาทัพจากกรุงศรีอยุธยา เพื่อไปปราบพระสวามีแห่งเมืองละแวก ระหว่างการเดินทางได้หยุดพักทัพ ที่เขตจังหวัดปราจีนบุรี

ประชาชนชาวจังหวัดปราจีนบุรีและผู้เยี่ยมชมเยื่อนนิยมมาสักการะบูชาเพื่อเป็นศิริมงคล

2. วัดแก้วพิจิตร ตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำบางปะกงจากตัวเมืองไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นวัดเก่าแก่สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2422 โดยนางประมุขโศกา (แก้ว ประสงค์) ภรรยาของขุนประมุขภักดี ต่อมาเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม อภัยวงศ์) ได้สร้างพระอุโบสถเพิ่มเติม ในปี พ.ศ. 2456 จึงมีลักษณะทางสถาปัตยกรรม และลวดลายประดับอาคารประสมประสาน ระหว่างศิลปไทย จีน ยุโรป และเขมร สิ่งน่าสนใจภายในวัด ได้แก่ พระอุโบสถที่ฝาผนังด้านนอก มีภาพปูนปั้นตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ภายในพระอุโบสถมีภาพวาดบนแผ่นผ้า เกี่ยวกับเรื่องราว ในพระพุทธศาสนา ด้านหน้า พระอุโบสถมีอาคารเรียนหนังสือไทยนักเรียนบาลี เป็นอาคาร คอนกรีต รูปสถาปัตยกรรม ศิลปกรีกหรือโรมัน มีหอพระไตรปิฎกและศาลาตรีมุขที่ทำน้ำ บรยากาศ ภายในวัดร่มรื่นเงียบสงบ การเดินทางเข้าถึงวัดสะดวก ควรค่าแก่การแวะชม

3. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติปราจีนบุรี ตั้งอยู่หลังศาลากลางจังหวัดปราจีนบุรี เป็นสถานที่เก็บรวบรวม ศิลปโบราณวัตถุอันล้ำค่าในเขตจังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดในภูมิภาค ตะวันออกของประเทศมีการจัดแสดงศิลป โบราณวัตถุซึ่งส่วนใหญ่ได้จากเมืองโบราณสมัยทวารวดี ที่เรียกว่า เมืองศรีมโหสถ ดงศรีมหาโพธิ์ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี อาทิเช่น เทวรูปรุ่นเก่า พระพุทธรูปศิลปะทวารวดี และลพบุรี ทัพหลังศิลปะเขมร เครื่องมือเครื่องใช้สำริด เป็นต้น และยังจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุ ในประเทศไทย ที่จัดแบ่งตามยุคสมัยและสกุลช่างเพื่อประโยชน์ ในการศึกษาเปรียบเทียบรวมทั้งโบราณคดีได้นำไทย ที่พบจากใต้ทะเลบริเวณเกาะคราม จังหวัดชลบุรีและจากที่อื่น ๆ เปิดให้เข้าชมระหว่างวันพุธ-วันอาทิตย์ เวลา 09.00-16.00 น.

4. ดิگเจ้าพระยาอภัยภูเบศร อยู่ภายในโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ห่างจาก ตัวเมืองประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นดิคที่เจ้าพระยาอภัยภูเบศรสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2452 เพื่อถวาย เป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในคราวเสด็จประพาสมณฑลปราจีน มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นตึกสองชั้นแบบยุโรป สมัยเรอเนสซอง มีมุขด้านหน้า ตรงกลางเป็นโดม ผนังด้านนอกมีลายปูนปั้นลายพฤกษาประดับซุ้มประตูและหน้าต่างภายในตกแต่งแบบยุโรป กรรมศิลปกรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว และมีโครงการจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์การแพทย์ แผนไทยอภัยภูเบศร โดยจะเป็นศูนย์การรวบรวม อนุรักษ์ ตำรายาไทย สมุนไพรไทย การแพทย์ แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านของจังหวัดปราจีนบุรี อีกทั้งยังเป็นแหล่งการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และเผยแพร่ ความรู้เกี่ยวกับชีวิตของคนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกัสมุนไพรรและการแพทย์ของท้องถิ่น

5. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดปราจีนบุรี ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ถนนปราจีน อนุสรณ์ ข้างหอประชุมอำเภอเมือง สร้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ

เดิมเป็นอาคารในโรงจักรถลุงทอง จัดสร้างโดยพระปรีชาภักดกาล (ลำอาง อมาตยกุล) มีสถาปัตยกรรมผสมระหว่างศิลปกรรมไทยกับแบบตะวันตก ทางกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน กับได้ทำการบูรณะซ่อมแซม และจัดทำเป็นศูนย์วัฒนธรรม เพื่อเป็นที่รวบรวม เอกสาร วัตถุโบราณ สิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม ของชาวบ้านในท้องถิ่น นอกจากนี้จังหวัดปราจีนบุรียังร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้จัดตั้งศูนย์ให้ข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ที่ศูนย์วัฒนธรรมแห่งนี้ เพื่อให้บริการข้อมูลข่าวสาร ด้านการท่องเที่ยวของ จังหวัดปราจีนบุรี และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเปิดให้บริการ ตั้งแต่เวลา 08.30-16.30 น. เว้นวันหยุดราชการ

6. **ต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ** อยู่ที่วัดศรีมหาโพธิ์ ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ จากตัวเมืองปราจีนบุรีไปตามถนนสุวินทวงศ์ (ทางหลวงหมายเลข 319) ระยะทางประมาณ 32 กิโลเมตร สันนิษฐานว่าเป็นหนองจากต้นแรกเมื่อประมาณ 2,000 ปีมาแล้ว ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของ จังหวัดปราจีนบุรี

7. **โบราณสถานสระมรกต** ตั้งอยู่ที่วัดสระมรกต ตำบลโคกไทย อำเภอสรีมโหสถ จากตัวเมืองปราจีนบุรี ไปตามถนนสุวินทวงศ์ (ทางหลวงหมายเลข 319) ระยะทางประมาณ 23 กิโลเมตร แล้วเลี้ยวซ้ายอีก ประมาณ 500 เมตร เป็นกลุ่มโบราณสถานทางพุทธศาสนาขนาดใหญ่ ที่สร้างขึ้นซ้อนทับกันหลายสมัยเริ่มตั้งแต่ก่อนพุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18 ประกอบด้วยสิ่งก่อสร้างศิลาแลงและอิฐ ส่วนใหญ่คงเหลือเฉพาะรากฐานอาคารเท่านั้น ระหว่างการขุดแต่งได้ค้นพบรอยนูนทั้งสองข้าง นับเป็นรอยพระพุทธรูปที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย ใกล้กันมีบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพบพระพุทธรูปและโบราณวัตถุเป็นจำนวนมากภายในบ่อนอกจากนี้ยังมีสระมรกต เป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สระบัวห้าและอาคารศรีมโหสถ ซึ่งเป็นสถานที่เก็บรักษาโบราณวัตถุที่ค้นพบในบริเวณนั้น ทั้งยังมีการจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุ และประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยว

8. **โบราณสถานเมืองศรีมโหสถ** ตั้งอยู่ที่บ้านโคกวัด ตำบลโคกปี่ อำเภอสรีมโหสถ การเดินทางจากตัวเมืองปราจีนบุรีไปตามทางหลวงหมายเลข 319 ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 3070 อีกประมาณ 1 กิโลเมตร เมืองโบราณจะอยู่ทางด้านขวามือ เมืองศรีมโหสถเป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่ รูปไข่ หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน เนื้อที่ประมาณ 700 ไร่ มีคูน้ำคันดินกำแพงเมืองล้อมรอบ ภายในเมืองมีโบราณสถาน เนินดิน สระน้ำ บ่อน้ำ กระจายอยู่ทั่วไปกว่า 100 แห่ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยทวารวดี หลักฐานส่วนใหญ่ ที่พบมักจะเกี่ยวเนื่องศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู อาทิเช่น เทวาลัย เทวรูป ศิวลึงค์ เป็นต้น

โบราณสถานที่สำคัญในเมือง ศรีมโหสถ ประกอบด้วย กลุ่มโบราณสถานกลางเมือง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นหมู่เทวาลัยฐานก่อด้วยศิลาแลง ด้านบนก่ออิฐ ภูเขาทองเป็นเจดีย์รูปกลม ลักษณะเหมือนโองคว่ำสมัยทวารวดี โบราณสถานหมายเลขที่ 25 เป็นเทวาลัยรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อด้วยศิลาแลง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 สระแก้วเป็นสระน้ำโบราณที่ขอบสระมีภาพแกะสลักลวดลายเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ จำนวนถึง 41 ภาพ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 6-11

9. **อนุสาวรีย์ลายฝีพระหัตถ์** ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองโพรง อำเภอศรีมหาโพธิ์ เลย์ที่ว่าการอำเภอศรีมหาโพธิ์ ไปทางบ้านโคกขวาง ประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นลายพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ เสด็จประพาสปราจีนบุรีเมื่อปี พ.ศ. 2451 ทรงจารึกไว้บนแผ่นศิลาแลง ซึ่งเป็นซากโบราณวัตถุสมัยลพบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-13

10. **เทวสถานพานหิน** ตั้งอยู่ที่บ้านโคกขวาง ตำบลหนองโพรง อำเภอศรีมหาโพธิ์ เลย์ที่ว่าการอำเภอศรีมหาโพธิ์ไปทางบ้านโคกขวาง ประมาณ 2 กิโลเมตร แล้วแยกขวาเข้าไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร สันนิษฐานว่าเป็นเทวาลัยประดิษฐาน เทวรูปพระนารายณ์ มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 ในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 แห่งเจนละ ตรงกลางของซากเทวาลัยมีฐานของเทวรูปตะแคงอยู่ในลักษณะ คล้ายพาน จึงเรียกว่า พานหิน

11. **โบราณสถานหลุมเมือง** ตั้งอยู่ที่บ้านโคกขวาง ตำบลหนองโพรง อำเภอศรีมหาโพธิ์ จากเทวสถานพานหินเดินทางอีกไม่ไกลจะพบบริเวณที่มีพื้นหลุมขนาดใหญ่ คล้ายตรารขนมครก ขาวบ้านโดยทั่วไป เรียกว่า หลุมเมือง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงสันนิษฐานว่า เป็นหลุมสำหรับโบกปูนที่จะปั้นลวดลายเครื่องประดับ ปรางค์หรือศิลาแลง แต่อีกข้อสันนิษฐานหนึ่งคือ เป็นหลุมที่ใช้สำหรับเล่นกีฬา ของไทยแต่โบราณซึ่งเรียกกันว่า หลุมเมือง

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

1. **อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่** พื้นที่ของป่าลำเนาไพรที่กว้างใหญ่ไพศาลของอุทยานแห่งชาติเขานใหญ่นั้น ครอบคลุมพื้นที่ 4 จังหวัดด้วยกัน อันได้แก่ จังหวัดนครนายก จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัด ปราจีนบุรี พื้นที่กว่า 80% ของอุทยานแห่งชาติเขานใหญ่นั้นอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี ดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์แห่งนี้ได้รวบรวมความหลากหลายของธรรมชาติไว้มากมาย สำหรับผู้ที่แสวงหาความบริสุทธิ์ของธรรมชาติ อาทิเช่น น้ำตกเหวนรก น้ำตกเหวสุวัต น้ำตกผากล้วยไม้ น้ำตกกองแก้ว เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จุดชมวิวต่าง ๆ

2. **อุทยานแห่งชาติทับลาน** ตั้งอยู่ที่ตำบลบุพราหมณ์ อำเภอนาดี การเดินทางจากทางหลวงหมายเลข 33 ถึงกบินทร์บุรีเลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 304 ระยะทางประมาณ

32 กิโลเมตร อุทยานแห่งชาติทับลาน มีพื้นที่อยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรีและนครราชสีมา มีเนื้อที่ประมาณ 2,240 ตารางกิโลเมตรหรือ 1,400,000 ไร่ นับเป็นป่าลานที่ขึ้นเองตามธรรมชาติแห่งสุดท้ายของประเทศ เป็นพันธุ์ไม้ดึกดำบรรพ์ ตระกูลปาล์มที่หายาก จะออกดอกเมื่อต้นมีอายุ 20 ปี ช่วงฤดูออกดอกในราวเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน นอกจากดงลานแล้วพื้นที่อุทยานยังปกคลุมด้วย ป่าเต็งรัง และป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพันธุ์ไม้นานาชนิด เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและนกชนิดต่าง ๆ สถานที่ท่องเที่ยวสวนพักผ่อนหย่อนใจ อยู่ติดกับที่ทำการอุทยาน ฯ พื้นที่ประมาณ 20 ไร่ ประกอบด้วย ดันลานและพันธุ์ไม้นานาชนิด กลางสวนมีสระน้ำขนาดใหญ่

3. น้ำตกทับลาน (เหวนกกก) อยู่ห่างจากบ้านทับลาน 7 กิโลเมตร ต่อด้วยทางเดินเท้า เป็นน้ำตกที่สวยงามมีน้ำเฉพาะฤดูฝนเท่านั้น

4. อ่างเก็บน้ำทับลาน อยู่ห่างจากบ้านทับลานประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นอ่างเก็บน้ำที่สวยงามล้อมรอบไปด้วยภูเขาอากาศเย็นสบายเหมาะแก่การพักผ่อน

5. น้ำตกห้วยใหญ่ อยู่ทางทิศตะวันตกของอุทยาน ฯ แยกจากทางหลวงหมายเลข 304 ตรงหลักกิโลเมตรที่ 79 เข้าไปอีก 6 กิโลเมตร ในหน้าแล้งน้ำรดเข้าเกือบถึงตัวน้ำตก น้ำตกห้วยใหญ่เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ที่มีความงดงาม มากแห่งหนึ่ง มีความสูงประมาณ 50 เมตร กว้างประมาณ 30 เมตร

6. น้ำตกตะคร้อ ตั้งอยู่ที่บ้านตะคร้อ ตำบลบุฝ้าย อำเภอประจันตคาม การเดินทางจากตัวเมืองปราจีนบุรี ไปตามถนนปราจีน - ตะคาม (ทางหลวงหมายเลข 3452) ระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร เลี้ยวขวาไป ตามทางหลวง หมายเลข 33 จนถึงสี่แยกประจันตคาม เลี้ยวซ้ายไปตามถนน รพช. ระยะทางประมาณ 16 กิโลเมตร และเดินเท้าต่ออีกประมาณ 500 เมตรจะถึงบริเวณน้ำตกตะคร้อ ซึ่งมีลักษณะเป็นแก่งน้ำกว้าง มีสะพานแขวน ทอดข้ามลำธาร ผังซ้ายของลำธารเป็นเนินเขา ผังขวาเป็นป่าโปร่ง มีทางเดินเท้าเลียบลำธาร มีความร่มรื่นเหมาะแก่การเดินเล่นพักผ่อน และมีทางลงเล่นน้ำได้หลายจุด จากบริเวณน้ำตกตะคร้อมีทางเดินเท้าต่อไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร จะถึงน้ำตกสลดไผ่ ซึ่งเป็นน้ำตกที่มีความสวยงาม สภาพแวดล้อมยังคงความเป็นธรรมชาติ การเดินทางไปชมน้ำตกสลดไผ่ควรติดต่อขอผู้นำทางจากหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ 10 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณน้ำตกตะคร้อ

7. น้ำตกสัมปอย ตั้งอยู่ที่บ้านเขาน้อย ตำบลบุฝ้าย อำเภอประจันตคาม ก่อนถึงน้ำตกตะคร้อจะมีทางแยกซ้ายมือที่ กม.14 เข้าไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร เป็นน้ำตกที่ไม่สูงมากนัก ไหลลดหลั่นผ่านแก่งหินเป็นระยะทางยาว ประมาณ 400 เมตร มีแอ่งน้ำให้ลงเล่นน้ำได้เป็นระยะตลอดลำธาร

8. **น้ำตกธารทิพย์** ตั้งอยู่ที่บ้านเนินหินตั้ง ตำบลหนองแก้ว อำเภอประจันตคาม เข้าทางเดียวกับน้ำตกตะคร้อ จะมีทางแยกซ้ายมือตรง กม. 9 เข้าไปอีกประมาณ 9 กิโลเมตร เป็นธารน้ำที่ไหลผ่านชั้นหินต่างระดับ บางช่วงไหลผ่านลาดหินบริเวณกว้าง บางช่วงเป็นแอ่งน้ำลึก สามารถลงเล่นน้ำได้ ผังซ้ายของลำธารลักษณะค่อนข้างสูงชัน สภาพโดยทั่วไปยังเป็นป่าที่คงความสมบูรณ์ตามธรรมชาติ บรรยากาศร่มรื่น เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้อย่างดี

9. **สวนนกวัดสันทรีย** ตั้งอยู่ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอเมืองปราจีนบุรี เข้าทางเดียวกับวัดโบสถ์ แต่มีทางแยกขวามือ ระยะจากตัวเมืองประมาณ 18 กิโลเมตร เป็นที่ชุมนุมของนกนานาชนิด เช่น นกแขวก นกกาน้ำ นกกระยาง จำนวนนับหมื่นจะมาชุมนุมกันทุกปี ในช่วงเดือนกรกฎาคมถึงเมษายน เหมาะสำหรับนักดูนก และผู้สนใจธรรมชาติวิทยา

10. **สวนพันธุ์ไม้** ตั้งอยู่ที่ตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จากทางหลวงหมายเลขที่ 33 เลี้ยวซ้ายที่สี่แยกเนินหอม ไปตามทางหลวงหมายเลข 307 ซึ่งเป็นถนนไปอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร หรือห่างจากตัวเมืองประมาณ 20 กิโลเมตร เป็นสถานที่รวบรวมพันธุ์ไม้หายากชนิดเพื่อการศึกษาและขยายพันธุ์ ภายในบริเวณสวนพันธุ์ไม้มีบ้านพักรับรอง อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ศาลาพักผ่อน มีทิวทัศน์ที่งดงาม สามารถมองเห็นทิวเขาใหญ่ได้อย่างชัดเจน เหมาะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจรายทาง

11. **เขาอีโต้** ตั้งอยู่ตำบลบ้านพระ อำเภอเมืองปราจีนบุรี อยู่ทางทิศเหนือของตัวเมือง จากตัวเมืองเดินทางถึงสี่แยกเนินหอม เลี้ยวขวาไปตามทางหลวงหมายเลข 33 ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร จะมีทางแยกซ้ายระหว่างหลักกิโลเมตรที่ 160-161 เข้าไปอีกประมาณ 2 กิโลเมตร น้ำตกเขาอีโต้ เป็นธารน้ำไหลผ่านโขดหินน้อยใหญ่ ลดหลั่นเป็นชั้น ๆ สภาพบริเวณโดยรอบเป็นป่าโปร่ง มีน้ำมากในเฉพาะฤดูฝน และก่อนถึงตัวน้ำตกประมาณ 400 เมตร หรือเหนือธารน้ำมีอ่างเก็บน้ำจักรพงษ์ หรืออ่างเขาอีโต้ จากอ่างเก็บน้ำจะมีถนนขึ้นไป จนถึงยอดเขาเพื่อชมทัศนียภาพโดยรอบ ระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตร และช่วงกิโลเมตรที่ 6 จะมีเนินมหัศจรรย์ คือ ถ้าจอดรถแล้วเข้าเกียร์ว่างไว้รถจะไหลขึ้นเนินได้ ซึ่งเกิดจากภาพลวงตาจากภูมิประเทศโดยรอบ

ศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ งานประจำปี

1. **งานมาฆปุริสมัสวราจ** จัดตรงกับวัดมาฆบูชาเป็นประจำทุกปี ณ วัดสระมรกต อำเภอศรีมโหสถ ในงานมีกิจกรรมปฏิบัติธรรมของพระภิกษุและประชาชนทั่วไป ตลอดทั้งการนมัสการและเวียนเทียนลอยพระพุทธรูปาคู่ที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุดในประเทศไทย

2. **งานแห่บั้งไฟ** จัดตรงกับวันวิสาขบูชาของทุกปีที่วัดศรีมหาโพธิ์ อำเภอศรีมโหสถ

มีการจุดบั้งไฟขึ้นสูง การประกวด ลำเตี๊ญ ของชบวนแห่บั้งไฟตลอดจนการแสดงมหรสพสมโภช

3. งานวันเกษตรและของดีเมืองปราจีนบุรี จัดราวเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน ของทุกปี ที่บริเวณลานหน้าศาลากลางจังหวัด ในงานมีตลาดนัดผลไม้และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การประกวดพืชผักผลไม้ การแข่งขันและการสาธิตการเกษตร การแสดงนิทรรศการของหน่วยงานต่าง ๆ การประกวดชบวนแห่รถยนต์การเกษตร และมหรสพสมโภชตลอดงาน

4. งานแข่งเรือยาวประเพณี จัดช่วงสัปดาห์ที่สองของเดือนกันยายนของทุกปี ที่แม่น้ำปราจีนบุรี หน้าว่าการอำเภอเมือง มีทั้งประเภทเรือยาวและเรือพื้นบ้าน เพื่อชิงถ้วยพระราชทานของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ

5. งานลอยกระทง จัดในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ที่บริเวณริมเขื่อนฝั่งหอประชุมอำเภอเมือง ในงานมีการประกวดนางนพมาศ ประกวดชบวนแห่กระทง การแสดงของนักเรียน ตลอดจนมีมหรสพต่าง ๆ สมโภชตลอดงาน

ของฝากและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผลไม้และผลผลิตการเกษตร เป็นสิ่งที่ทำชื่อเสียงให้กับจังหวัด เพราะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า มีคุณภาพดี เช่น ทุเรียน เงาะ ส้มโอ กระท้อน มังคุด มะปราง มะไฟ รวมทั้งหน่อไม้ไผ่ตง มีแหล่งจำหน่ายที่ตลาดผลไม้สามแยกหนองชะอม เขตอำเภอเมืองปราจีนบุรี

ไม้กวาดดอกหญ้า แหล่งผลิตอยู่ที่ตำบลประจันตคาม และตำบลโพธิ์งาม อำเภอประจันตคาม

หัตถกรรมจักสานจากไม้ไผ่ แหล่งผลิตอยู่ที่ตำบลประจันตคามและตำบลโพธิ์งาม อำเภอประจันตคาม

เฟอร์นิเจอร์ไม้ไผ่ แหล่งผลิตอยู่ที่บ้านโง้งและบ้านโพธิ์ อำเภอประจันตคาม ทำเป็นโต๊ะเก้าอี้ ชุดรับแขกสนาม ช้อนวางของ ฯลฯ มีจำหน่ายตามริมทางที่แหล่งผลิต

เสื่อกก มีการผลิตทั่วไปในอำเภอบ้านสร้าง โดยเฉพาะที่ตำบลบางปลาร้า มีการผลิตกันอย่างกว้างขวาง ทั้งตำบล ทำจากกกกระจูด กกสามเหลี่ยมและกกลังกา ส่วนใหญ่จะทำเป็นผืนสำหรับใช้ปูนอน และเสื่อพับ มีทั้งเสื่อกกธรรมดาไม่ย้อมสี และชนิดย้อมสี หาซื้อได้ตามร้านค้าทั่วไป ในจังหวัดปราจีนบุรี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ชัยวิวัฒน์ วงศ์สวัสดิ์ (2539, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น วิชางานเลือก กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ในโรงเรียนที่ใช้ภาษาถิ่นหลายภาษา : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหิน โดยการพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับงานอาชีพ 4 แผนงาน 7 หลักสูตรย่อย และนำหลักสูตรไปให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและผู้เชี่ยวชาญประเมินหลักสูตร โดยการประชุมปรึกษา การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และการประเมินหลักสูตรโดยวิธี Puissance Measure (P.M.) ผลการประเมินหลักสูตรพบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น เหมาะสมกับผู้เรียน มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และมีค่า Puissance Measure (P.M.) สูงกว่า 11 ผลการนำหลักสูตรไปทดลองใช้พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นผู้มีความรอบรู้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัยใน 4 หลักสูตรย่อย ส่วนอีก 3 หลักสูตรย่อย มีจำนวนผู้มีความรอบรู้ ตั้งแต่ร้อยละ 78-96 ผลการวิเคราะห์และประเมินผลการนำหลักสูตรทดลองจากนักเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน และครูผู้สอนงานอาชีพพบว่า ส่วนใหญ่มีความพอใจ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ประสิทธิ์ ชื่นชม (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัญหาและความต้องการนิเทศภายในของผู้บริหารและครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 222 คน และครูผู้สอนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตจำนวน 333 คน ผลการวิจัยพบว่า ระดับปัญหาและความต้องการของผู้บริหารและครูผู้สอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับประถมศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดปราจีนบุรี มีปัญหาและความต้องการ ดังนี้ ผู้บริหารมีปัญหาและความต้องการการนิเทศภายในในระดับปานกลาง ผู้สอนมีปัญหาการนิเทศภายในในระดับปานกลาง แต่มีความต้องการการนิเทศภายในในระดับมาก

วิทยา แสงงาม (2541, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การสวนมวย สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้หลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เหมาะสมกับผู้เรียน โดยมีค่า Puissance Measure (P.M.) สูงกว่า 10 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความชัดเจน เข้าใจง่าย สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่น ส่งเสริม

ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะ 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย ด้านโครงสร้างและเนื้อหา มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและความต้องการของท้องถิ่น เนื้อหาจัดเรียงลำดับได้เหมาะสม

นิตยา บุตรศรี (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน ต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์โรงเรียนต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี จำนวน 10 โรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะของการปรับรายละเอียดของเนื้อหาวิชา การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริม โดยดำเนินการในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มงานและพื้นฐานอาชีพในระดับประถมศึกษา และกลุ่มวิชาการงานและอาชีพในระดับมัธยมศึกษา ในลักษณะการนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านมากำหนดรายละเอียดของเนื้อหาวิชาและดำเนินการสอนเอง การเชิญผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามาถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียน และการนำนักเรียนไปเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น ในการบริหารและบริการหลักสูตรนั้น ผู้บริหารส่วนใหญ่ได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการประกอบอาชีพ โดยการนำผู้รู้ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการในการจัด เตรียมสถานที่ การจัดบริการวัสดุหลักสูตร การประชาสัมพันธ์หลักสูตร และการเตรียมบุคลากร ส่วนปัญหาที่พบในการดำเนินงาน ได้แก่ ครูผู้สอนยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ขาดข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูมิปัญญา ชาวบ้านที่มีในท้องถิ่น และครูผู้สอนมีงานในหน้าที่มากจึงไม่มีเวลาหรือไม่คิดที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และผู้รู้ที่โรงเรียนเชิญมาถ่ายทอดความรู้ไม่มีทักษะในด้านวิธีการสอน จึงเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดความรู้

สุกัญญา ร้อยพินา (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง บุคคลสำคัญระดับท้องถิ่นในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พัฒนาหลักสูตรโดยการให้นักเรียนเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน สัมภาษณ์ข้อมูลบุคคลสำคัญระดับท้องถิ่นจากคนในชุมชนและค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลในชุมชน นำข้อมูลมาจัดกระทำ ยกย่องหลักสูตร จัดทำเอกสารหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความสมบูรณ์ของหลักสูตร ทดลองใช้หลักสูตรและประเมินผลการทดลอง โดยทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เป็นตัวอย่างประชากร และแก้ไขปรับปรุงหลักสูตร

ผลการวิจัยพบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทุกคนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนผ่านเกณฑ์การประเมินผลที่กำหนดไว้ คือ ร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรที่นำมาทดลองใช้ พบว่า นักเรียนมีความพอใจ ในเนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก เนื้อหาของเรื่องที่เรียนทำให้นักเรียนเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นคนในท้องถิ่นและมีความรักในท้องถิ่น

ยุวดี กังสดาล (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : กรณีศึกษาโรงเรียนชุมชนวัดใหญ่ต้นโพธิ์ อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี โดยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตกับบุคคลในโรงเรียนและชุมชน ศึกษาเอกสารของโรงเรียนและชุมชน และใช้แบบสอบถามกับนักเรียนในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า คนในชุมชนมีฐานะอยู่ในระดับปานกลาง และให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างดี บุคคลในโรงเรียนและชุมชนส่วนใหญ่ต้องการให้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง เครื่องจักสานของชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน และเพื่อช่วยให้นักเรียนนำความรู้ไปประกอบอาชีพ โรงเรียนและชุมชนมีความพร้อมในการพัฒนาหลักสูตรดังกล่าว สำหรับแนวทางในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอนนั้น โรงเรียนต้องมีบทบาทสำคัญในการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้เกียรติและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ร่วมคิดและวางแผนในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ส่วนผู้นำชุมชนควรแนะนำให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจและเห็นความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดการเรียนการสอน

สุกัญญา ติ้วสำราญ (2542, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การปฏิบัติตามกฎระเบียบของเทศบาลเมืองอ่างทอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง โดยการใช้แบบสอบถามการปฏิบัติตนของประชาชนในเขตเทศบาลตามกฎระเบียบของเทศบาลเมืองอ่างทอง แบบประเมินหลักสูตรและแบบประเมินวัสดุหลักสูตรสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรท้องถิ่น และแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน โดยเก็บข้อมูลกับประชาชนในเขตเทศบาลเมืองอ่างทอง ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหลักสูตรท้องถิ่นประเมินหลักสูตร และทดลองใช้หลักสูตรกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองอ่างทอง ผลการวิจัยได้หลักสูตรท้องถิ่นที่มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ร่วมกับหลักสูตรกลางได้ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากที่ใช้เนื้อหาตามหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ยุพิน บุญญานาม (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง จังหวัดระยอง กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยพัฒนาหลักสูตร ประเมินหลักสูตรและแผนการสอนก่อนนำไปทดลองใช้ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นักเรียนส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และมีความรักภาคภูมิใจต่อท้องถิ่นของตนเอง

พัชนี พงษ์สุภา (2544, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องงานใบตอง สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยการปรับรายละเอียดของเนื้อหาในกลุ่ม การงานและพื้นฐานอาชีพ และประเมินหลักสูตรโดยวิธีการของปยุตพงศ์เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรก่อนนำไปใช้ และใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์เพื่อหาตัวบ่งชี้คุณภาพของหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นมีค่า Puissance Measure (P.M.) เฉลี่ย 10.72 ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพสูงหรือดีมาก และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01

สมคิด เจริญhirัญ (2545, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา กลุ่มการงานอาชีพและเทคโนโลยี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เรื่อง การทำเทียนเจล โดยการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตร การนำหลักสูตรไปประเมินก่อนใช้โดยวิธี ปยุตพงศ์ การนำหลักสูตรไปทดลองใช้ และการปรับปรุงหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า ได้หลักสูตร สถานศึกษาที่มีคุณภาพปานกลาง โดยมีค่า Puissance Measure (P.M.) เฉลี่ย 9.32 นักเรียนที่ร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรสถานศึกษามีความรู้ความเข้าใจในงานอาชีพสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 นักเรียนที่ร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรสถานศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์อยู่ในระดับดีและสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรสถานศึกษา

งานวิจัยในต่างประเทศ

ฮอม (Hom, 1990, pp. 51-10A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ผลของการบูรณาการหลักสูตร การเรียนรู้ทางสังคมของโรงเรียนในเขตเมือง เกี่ยวกับทัศนคติและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ทางสังคมของนักเรียน พบว่า การใช้หลักสูตรการเรียนรู้ทางสังคมแบบบูรณาการ โดยเน้น ความสมดุลของพุทธิสัยและจิตพิสัยโดยการบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาดนตรี, ศิลปะ และการละครเมื่อเปรียบเทียบกับหลักสูตรแบบเดิมที่เน้นเพียงพุทธิสัย ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลอง เกี่ยวกับทัศนคติทางการเรียนรู้ทางสังคม

ทั้งชายและหญิง แต่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มทดลอง โดยเฉพาะเพศหญิง

ไททัส (Titus, 1988, pp. 49-05A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การบูรณาการหลักสูตร : ความคิดเห็นและแนวความคิดในการออกแบบหลักสูตรจากกลุ่มที่คัดเลือกในเมืองแคนซัส พบว่าการบูรณาการหลักสูตรนั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับนักเรียนในเกรด 1-12 โดยการบูรณาการหลักสูตรนั้นต้องเกี่ยวข้องกับเรื่อง (1) จะบูรณาการหลักสูตรเมื่อใดจึงจะมีความเหมาะสม (2) ครูผู้สอนที่มีความรู้ ความสามารถเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการบูรณาการหลักสูตร และการบูรณาการหลักสูตรนั้น ควรประยุกต์มาจากหลักสูตรท้องถิ่นและผลการวิจัยเพิ่มเติมเป็นสำคัญ

แคปเนอร์ (Kapner, 1991, pp. 52-01A) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาการพัฒนาและออกแบบหลักสูตรโปรแกรมการศึกษาคอมพิวเตอร์ ของโรงเรียนประถมศึกษาจำนวน 3 แห่ง พบผลการศึกษาว่า การพัฒนาและการออกแบบหลักสูตรนั้น (1) ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้เชี่ยวชาญในการจัดทำหลักสูตรและคุณภาพของหลักสูตร (2) ผู้ประกอบการไม่ได้ประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางการศึกษาในหน้าที่การงาน (3) การขาดความรู้ ความเข้าใจในรูปแบบและแนวความคิดในการพัฒนาหลักสูตร และ(4) ผู้วางแผนหลักสูตรมีความสนใจต่อการวางเป้าหมายทางการศึกษาในระดับน้อย

จากผลการวิจัยที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นแนวทางของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่ต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้เรียน และชุมชนเป็นสำคัญ เพื่อทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนสูงขึ้น เกิดทักษะในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน และเกิดเจตคติที่ดีมีความรักและความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน